

II. TECHNIKA (TECHNOLOGIE) - EKONOMIKA (EKONOMIE) VÁLKY

Obsah:

Problém chronologie.....	2
Revoluce ve vojenství.....	5
A. Starověk - mimoevrop. obl., války barbarů, srovnání s Evropou....	7
Evropský zázrak.....	11
B. Středověk - Války rytířů.....	16
C. Novověk.....	19
C1. Války žoldnéřů.....	19
C2. Války obchodníků a profesionálů.....	23
Otázka moderní války.....	31
C3. Války revoluční.....	33
D. Moderna.....	44
D1. Války národů.....	44
D2. Války techniky.....	47
D21. První světová válka.....	49
D22. Druhá světová válka.....	62
D3. Války věku jaderné techniky.....	65
D31. Studená válka.....	65
D32. Postmoderní války.....	69
Současný stav.....	70
Ekonomika a válka.....	75
Ženy a válka.....	83

(Jednotlivé paragrafy (Války rytířů, Války techniky) jsou dále členěny na strukturu Technika (technologie) - Ekonomika - Ekonomie - Snahy o omezení. V podparagrafu „technika“ jsou vysvětleny základní souvislosti v posunu techniky (technologie), které bezprostředně ovlivnily podobu vojenství (zejména se jedná o to, co se v souvislosti s vojenstvím

označuje za „revoluce ve vojenství“); v podparagrafu „ekonomika“ jsou předvedeny události, které se změnami ve způsobu válčení souvisí, jsou jejich následky nebo je umožnily; v části věnované „ekonomii“ se zaobíráme teoretickou reflexí situace popsané v předchozím subparagrafu a tím i náhledy ekonomů na souvislost válka - ekonomie, jednal vztažené k tehdejšímu stavu hospodářství, etc., ale i obecně.)

Problém chronologie

Existují různé klasifikace rozdělení na dějinná období, resp. na jejich základě na různé dějinné typy válek. Řídí se různými typy kritérií a my zde uvádím tři z nich, které budeme v následujícím textu kombinovat.

Dále používané členění, které je dle názoru autora pokud jde o sledovaný vztah technika (technologie) - ekonomika - ekonomie - snahy o omezení, „školsky“ nejvýhodnější, se především opírá o Howardovo a Wrightovo rozdělení (války rytířů, války žoldnéřů, etc.), protože tyto ve svých názvech více či méně přesně označují to podstatné, co se v daných časových úsecích odehrálo. Tato dělení se pochopitelně se nekryjí s jinými různě diferencovanými děleními na jednotlivé dějinné etapy, ať už se používá rozčlenění na starověk - středověk (feudalismus) - novověk (kapitalismus), etc.; nebo lenní systém, průmyslová revoluce, novověk, průmyslový věk; apod. Tabulka níže by měla objasnit časové souvztažnosti námi použitých typů chronologie.

Klasifikace válek dle klasické chronologie (I.)

- A. Pravěk - do pol. 4. tis. př. n. l.
- B. Starověk - zač. pol. 4. tis. př. n. l. (eneolit, doba bronzová, doba železná, antika, vpád barbarů)
- C. Středověk - zač. 6. a 7. stol. n. l.
- D. Novověk - zač. kon. 15. stol. (symbolicky 1492, objevení Ameriky)
- E. Moderna - zač. konec 18. stol.

Klasifikace válek dle chronologie (II.)¹

A. Zvířecí války - do současnosti

B. Primitivní války - polo-organizované společnosti, více či méně „artikulované“ důvody (A. - ne-lidské války, další - lidské; A., B. - důvody - teritorium, sex, dominance, potraviny)

C. Civilizované - artikulované důvody, organizované, chronologie - do vynálezu střelného prachu a tisku.

D. Moderní - v západní Evropě cca od 16. stol.

1D. - Před-industriální války

2D. - Industriální (začátek Americká občanská válka (1861-65))

Moseley² ještě přidává:

E. Nukleární - jsou technickou (logickou) extenzí D.; zrušení všech říditelných limitů a výběrů cílů, zahrnuje všechny, zrušení časování a možnosti myšlení.

F. Postmoderní - info-války, kybernetické války, nástup nové generace moderní techniky, RMA etc.

Klasifikace válek dle chronologie (II.)³

A. Války „barbarů“ (přidáno J.K.) (Naskýtá se otázka, proč Howard začíná až válkami rytířů. Podle něj se právě tehdy začíná formovat podoba Evropy, která ji více či méně tvoří do dneška. Pokud jde o jeho názor na válku a Evropu, výmluvný je citát R. A. Browna, kterým celá Howardova kniha začíná: „Počátky Evropy byly ukovány na kovadlině války.“⁴)

B. Války rytířů - cca do konce 15. stol.

C. Války žoldnéřů - cca do konce 16. stol.

D. Války obchodníků - 17. stol.

---

¹ Wright, Quincy: *A Study of War*, Chicago. University of Chicago Press, 1942, str. 29 a d.

² Moseley, A. D.: *A Philosophy of War*. University of Edinburgh, 1997, str. 33-38.

³ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Princípál, 1997.)

⁴ Tamtéž, str. 5.

E. Války profesionálů - cca 18. stol.

F. Války revoluční - konec 18. stol., do zač. 19. stol.

G. Války národů - cca zač. 19. stol (skončení napoleonských válek), do roku 1914.

H. Války techniky - od roku 1914 do roku 1945.

CH. Věk jaderných zbraní - od roku 1945 do současnosti.

Srovnání chronologických klasifikací a zároveň rozdělení, na základě kterého budeme postupovat my.

Chronologie I.	Chronologie II.	Chronologie III.
Pravěk (do pol. 4.tis.př.n.l.)	Zvířecí války (Doposud)	(Války barbarů)
	Primitivní války (od zač. lidstva)	
Starověk (4.tis.př.n.l.-6.,7.st.)	Civilizované v. (4.tis.př.n.l.-kon.15.st.)	
Středověk (6.,7.stol.-kon.15.st.)		V. rytířů (6.,7.stol.-kon.15.st.)
Novověk (kon.15.st.-kon.18.st.)		
	Moderní v.-předindustriální (16.st.-zač., pol. 19.st.)	V. žoldnéřů (do kon.16.st.)
		V. obchodníků (17.st.)
		V. profesionálů (18.st.)
Moderna (kon.18., zač.19.st-doposud)	Moderní v.-industriální (zač., pol. 19.st.-1945)	V. národů (kon.18., zač.19.st-1914)

		V. techniky (1914-1945)
	Jaderné v. (1945-doposud)	V. věku jaderné
	Postmoderní války (kon.20. stol.-doposud)	techniky (1945-doposud)

Revoluce ve vojenství

Pokud jde o válku samu, její **podoby** jsou v první řadě utvářeny pokrokem technologií a jejich aplikacemi, tj. technikou, a z ní vyplývajícími změnami ekonomickými.

Rozhodující změny, zásadními změnami, jež jsou dány zejména technologickou inovací, se nazývají **Revolucí ve vojenství (Revolution in Military Affairs, RMA)**⁵.

RMA jsou sice v první řadě vyvolávány **technologickými inovacemi**, ale úzce se dotýkají také změn v **oblastech organizace, logistiky a ekonomiky**, přičemž změna v jedné (nebo několika) oblasti následně vyvolává změny v ostatních (nebo jedné) oblastech, které pak následně opět vyvolávají změny v oblasti původní změny a tak dále.

(Různí autoři uvádějí různý počet těchto revolucí ve vojenství, my zde uvádíme pokud možno co nejširší výčet; důvody jsou povětšinou pedagogické.)

Revoluce ve vojenství. (Jedná se o etapy, které do sebe kumulativně přestupují.)

Období	Podoba revoluce ve vojenství, důvod změny podoby válek
4,5 tis. let př. n. l. (ÚP)	Opevňování, (disciplína - organizovaný útvar - falanga)

⁵ Viz Slovníček.

3,5 tis. let př. n. 1. (ÚP)	Bronzové zbraně
2,5 tis. let př. n. 1. (ÚP)	Disciplína (stálá armáda)
2 tis. let př. n. 1. (ÚP)	Válečný vůz
1,6 tis. let př. n. 1. (ÚP)	Kompozitní luk
1 tis. let př. n. 1. (ÚP)	Železné zbraně
900 let př. n. 1. (E)	Domestikace koní pro nošení jezdců
1. stol. n. 1. (E)	Sedlo
6. stol. n. 1. (E)	Třmen (ve spojení se sedlem)
13. - 14. stol. (E)	Střelný prach
Konec 17. stol. (E)	Masové armády, vylepšené střelné zbraně, lodě, nové opevnění
1793 (E)	Mobilizace občanů do armády
Od 19. stol. doposud (S)	Radikální, nikdy nepřestávající technické inovace, které vedou k tomu, že síla lidského svalů a větru byla nahrazena jinou energií
1914 doposud (S)	Zrození totální války
1945 doposud (S)	Jaderné zbraně
90. léta 20. stol. (S)	3CI (4CI)

(E) = Evropa. (ÚP) = „Úrodný půlměsíc“, tj. oblouk klenoucí se na sever zhruba po částech území současných států Izrael, Jordánsko, Sýrie, Turecko, Irák, Irán až po Perský záliv. (S) = Svět.

A. STAROVĚK - mimoevropské oblasti, srovnání s Evropou

Technika

Dle archeologických nálezů byly prvními zbraněmi zřejmě **klacky, kyje** a prvními vrhacími zbraněmi **kameny**, později pak **prak** (nepodaří se zjistit, jestli byly napřed využívány k lovu či ke vnitrodruhovému boji, nejspíš k obojímu). Později spojením klacku a kamene vznikl **oštěp a šíp (luk)** - stáří nejstarších nalezených oštěpů se odhaduje asi na 250 tisíc let.

Luk se objevuje také v pozdní době kamenné (cca do 3 500 let př. n. l.). Kompozitní luk (s dostřelem 400 m (což je 4× víc než normální jednovrstvý luk, a s mnohem větší účinností) se objevuje ve výzbroji zhruba v období 1,6 tis. let př. n. l. První štíty a brnění jsou zdokumentovány z období před dobou bronzovou (před cca 2 300 let př. n. l.)

Pro výzkum role války ve společnosti ve smyslu kulturního „vynálezu“ je vznik civilizace, konkrétně pastevecko-zemědělské společnosti (asi před 10 tisíci roky) což vedlo ke zvýšení produktivity práce a organizaci velkých populací. Nicméně ještě se jednalo o kmenovou organizaci.

Zásadní proměna (nejen pokud jde o válčení) - **vznik státu** (Mezopotámie před necelými šesti tisíci lety). Vznik státu a organizovaných společností s sebou nese dva důležité fenomény: vznikají více či méně **profesionální armády** a začínají se vyrábět a vynalézat **specializované nástroje na zabíjení - zbraní**.

Cca před 4,5 tisíci lety se objevil první organizovaný útvar, který se používal v boji - **falanga (RMA)**. První **stálá armáda** vznikla v Sumeru asi

kolem roku 2700 př. n. l. **První** zaznamenanou **válkou** (stély) byla válka mezi městskými státy Lagaš a Umma v roce 2525 př. n. l. (Nicméně všeobecně rozšířené představy o velikosti tehdejších armád (ale i mnohdy i středověkých) jsou mylné a většinou nadsazené (armády měly maximálně velikost 600–700 vojáků, řádový skok až teprve zřejmě poprvé Sargon Akkadský (cca 2334–2279 př. n. l.), zakladatel první Mezopotámské říše, jeho armáda prý čítala 5 400 vojáků.)

Před 4,5 tisíci lety byl Sumery zaveden **válečný vůz**; tehdy se ve výzbroji objevil i složený luk. Stáří **bronzových mečů (RMA)** je odhadováno na 4 tisíce let. Slavná terakotová armáda císaře Čchin Š'-chuang-ti, sjednotitele Číny (stáří asi 2200 let), je už rozčleněna na jednotlivé typy bojovníků, jež jsou vyzbrojeni bronzovými meči, luky, kušemi, halapartnami, a skládá se z pěších a jízdních vojáků a vojáků tvořících „osádky“ bojových vozů.

Kůň byl domestikován před 6,5 tisíci lety (Ukrajina) a v bojích poprvé použit před čtyřmi tisíci lety (stejně tak první záznamy o válečných slonech - Indie 4. století př. n. l.).

Jezdectvo jako specializovaný druh vojska je staré 3,5 tisíce let. **Sedlo** znali Asyřané před 2,7 až 2,8 tisíci lety, v Evropě první pevná sedla **(RMA)** užívali Římané v 1. století př. n. l. Posazení jezdce (což s sebou přineslo možnost použít jako údernou zbraň plnou silou kopí a meč) vylepšil pak **třmen**, v Indii znám 2,5 tisíce let; do Evropy jej přinesli až Avaři v 6. století n. l. **(RMA)**. Frankové pak díky třmenu dali v 8. století jízdě novou podobu: oštěpy se změnilly pouze z vrhací zbraně na kopí. (Zde je možno vidět událost, která se neustále opakuje v okamžicích revoluce ve vojenství: „takto vyzbrojení jezdci měli nad pěšími bojovníky absolutní převahu, stejnou, jakou budou mít o tisíc let později muži vyzbrojení puškami předovkami nad nepřáteli, kteří neměli než kopí.“⁶) Vrchol jezdeckva během mongolské expanze ve 13. století, kdy

---

⁶ Krejčí, O.: *Válka*. Praha, Professional Publishing, 2010, str. 14.

umožnilo vytvořit největší říši v dějinách.

Nejstarší doložené zprávy o **lodích** využívaných pro boj (Kréta, Egypt) jsou staré pět tisíc let. Její další a už specializované formy: galéra, veslice s plachtami (8. století př. n. l.); biréma - válečná loď veslice (Féničané v 9. stol. př. n. l.); později z ní Athéňané vyvinuli triéru, tedy loď se třemi řadami vesel nad sebou a s bronzovým beranidlem pod hladinou.

V téže době bylo zdokonaleno **opevnění měst (RMA)**, kvalitativně natolik, že nadále mohla být dobyta více či méně jen zradou, lstí či vyhladověním.

Armádu, která kombinovala různé druhy vojsk do jednotného celku, vytvořil Filip II. Makedonský ve 4. století př. n. l. Jsou zaváděny katapult a balista.

A tehdy nabyla válka hlavní charakteristiky, které si více či méně podržela až do nukleárního věku.

Pokud jde o Evropu, na kterou se z výše uvedených důvodů soustřeďujeme, antické válečné umění do sebe koptovalo většinu dosavadních změn a „vymožeností“ a přidala některé další (např. někteří autoři považují za další RMA zavedení hoplitského systému ve starověkém Řecku).

V tomto období zdaleka nejvyšší úrovně dosáhla **římská armáda**, jak po stránce technické (aplikace všech dosavadních revolucí ve vojenství), organizační (rozčlenění na legie, menší organizační jednotky, pomocné sbory, etc.) i z hlediska logistického zabezpečení (zásobování; síť silnic, která byla budována výlučně z hlediska vojenských potřeb už v době míru). (Nehledě na to, že pokud šlo o ekonomickou oblast, úroveň vztahu mezi vojenstvím a ekonomikou dosáhla takové úrovně, že přeživší legionáři měli cosi jako „důchod“, který se děl formou přidělování pozemků.)

Po rozpadu Římské říše došlo k pozapomenutí či úplnému zapomenutí mnohého z dosavadního způsobu válčení, aby to bylo posléze znovu v mnoha

případech klopotně objevováno (což se ale zdaleka netýká jen samotné oblasti válčení).

Ekonomika/ekonomie

První zmínky o válce se ani tak netýkají toho, co válka je, ale konkrétních praktických strategicko-taktických a ekonomických problémů a požadavků, které s válkou souvisí.

Už v nejstarším dochovaném traktátu o vojenství (který se mu věnuje výhradně) *Umění války* od čínského mistra Sun-c' (asi 544 př. n. l. - 496 př. n. l.) se autor soustřeďuje na ekonomické problémy války: „Obyčejně je strategie vedení boje taková. Je-li třeba tisíc čtyřspřeží táhnoucích útočné vozy, tisíc podpůrných vozů chráněných kůží, sto tisíc obrněných pěšáků, je-li třeba dopravovat zásoby na vzdálenost tisíce mil, pak výdaje na celé tažení, útrata za rádce a hosty, za materiál jako lepidla a laky, za vozy a výzbroj, bude tisíc zlatých denně. Jedině tak se dá postavit armáda čítající sto tisíc mužů.“⁷

Pokud jde o samotné antické texty, resp. starořecké texty, odrážejí ideální představu o stavu společnosti, která je dána fungující ekonomikou, která je založena primárně na **zemědělství**, a státním útvaru, který je díky své geografické poloze izolován (**autarkie**). (Tato agrární představa o bezpečnosti a blahobytu přetrvává dlouho a její ozvěny lze nalézt u francouzských fysiokratů.)

Nicméně není vyjasněna a ani zkoumána korelace mezi ekonomikou a ekonomikou války (jako první se tomuto vztahu věnují a dávají mu určitou podobu až merkantilisté). (Tento vztah někdy také vystupuje jako otázka korelace mezi organizačními a technickými otázkami obrany, organizačním a technickým zabezpečením armády).

Pokud jde o **Řím**, vojensko-ekonomické myšlení zůstavilo dva důležité citáty, které se od té doby neustále opakují a značí základní vztah mezi

---

⁷ Sun-C', Sun Pin: *Umění války*. Gliwice, HELION S.A. 2005, str. 66.

válčením a ekonomikou: „**Si vis pacem, para bellum.**“ („Chceš-li mír, připravuj válku.“ (Renatus)) a „**Pecunia nervus belli.**“ (resp. „Nervus belli - pecunia infinita.“ („Peníze jsou nervem války.“, resp. „Nerv války - neomezené množství peněz.“ (Cicero) Či-li pokud nemá subjekt politickou stabilitu, ekonomické (finanční) možnosti a čas na přípravu války, nemá se do ní pouštět. Za vrcholné pojednání, které se týká výše zmíněných otázek (tedy z našeho hlediska taktické-strategických a ekonomických) a současně představuje jisté shrnutí těchto otázek, pokud jde o antiku, se pokládá *Nárys vojenského umění* (4. stol. n. l.) od F. V. Renata.⁸

U starověkých velkých státních útvarů (říší) jsou armády placeny z **daní**, které jsou odváděny vladaři (příčemž pochopitelně na výcvik a udržování různých druhů bojovníků je zapotřebí vynakládat různé částky).⁹

Evropský zázrak

Na půdě antického způsobu vojenství a s tím souvisejících momentů vznikly jisté základy, které byly předzvěstí toho, co posléze vstoupilo do historie jako „evropský zázrak ve válčení“, což znamenalo, že počátkem středověku se začíná formovat velmi specifický způsob válčení, evropský (či západní), který se postupně ukázal být nejefektivnějším a nejúspěšnějším způsobem válčení, který umožnil, že se Evropa postupně propracovala do pozice světového hegemonu, aby v něm setrvala až do cca druhého desetiletí 20. století.

Slavný „**evropský zázrak**“ se ani tak neopíral o kulturní převahu, ale o **specifické využívání zbraní a specifický charakter válčení** - a v tomto

---

⁸ Renatus, Flavius Vegetius: *Nárys vojenského umění*. In *Antické válečné umění*. Praha, Svoboda 1977, str. 411-540.

⁹ Např. výcvik a udržování jízdního vojáka vyžadovalo dvakrát až patnáctkrát více půdy než cvičit a živit pěšáka, doba vycvičení vojenského jezdce několikanásobně přesahovala dobu, za kterou bylo možné vycvičit pěšího bojovníka.

smyslu představuje projev kulturní (civilizační)¹⁰. Tudíž dále se budeme věnovat jen evropskému a z něj odvozenému způsobu válčení a jeho vztahů zejména s ekonomikou.

Evropský způsob válčení se zrodil na cca konci 15. století, je založený na kombinaci několika prvků (které jej odlišují od neevropského způsobu válčení; nejlépe je to zjevné v období kolonizace).

Charakteristické rysy evropského způsobu válčení (evropského zázraku)

jsou:

Úsilí o technologickou (technickou) převahu. Je to dáno cíleným zaváděním a využíváním nových technologií ve válčení; přičemž nové technologie vznikají právě za účelem válčení. (Anglický filosof Francis Bacon v roce 1620 označil za tři objevy, které změnilы tvář světa, knihtisk, střelný prach a kompas. (Nicméně všechny mají své kořeny v Číně, což naznačuje směr možné kritiky tohoto tzv. „evropského způsobu válčení“, viz dále.) V užším slova smyslu, což se také týká počtu RMA, dle jiného názoru cestu k současným zbraním poznamenaly zásadním způsobem tři technické revoluce ve vojenství: vznik střelného prachu a nové navigace; průmyslová revoluce; vytvoření strategických zbraní.

Disciplína. Konkrétně se jedná o kázeň, dril a vysoký stupeň organizovanosti a specializace vojenských odborníků (velitelů).

Agresivita. Spojení vojenského umění s technikou umocnila, pokud jde o západní přístup k válce, mimořádná krutost, záludnost, nemilosrdnost, brutalita, pohrdáním tradicemi a zvykovými normami. Morální, i právní zábrany, popř. ritualizace konfliktu byly Západem chápány jako nevhodný předsudek. Válečná důslednost (schopnost bojovat na život a smrt a až do příslovečného posledního muže) v podobě kruté nehumánnosti se stala něčím jako „civilizační“ samozřejmostí. Nehledě na to, že na obecné úrovni je západní politická kultura (a tudíž i způsob válčení) spojena s

---

¹⁰ Nejde o to, že by se tento fenomén omezoval geograficky výlučně na Evropu (i když převážně ano), někdy se také v této a podobných souvislostech hovoří také o „západním duchu“, „západní civilizaci“, „západní kultuře“, „evropském duchu“, apod.

agresivní tendencí využít jakoukoliv příležitost k vítězství. Což imanentně znamená, že legitimním cílem válečného úsilí je také civilní obyvatelstvo.

(Oproti tomu ne-západní způsob válčení, alespoň v období těsně před a po n. l. je vlastní jistá úroveň ritualizace a nepřímý, úhybný a rezervovaný styl válčení - **odstup**.)¹¹

Efektivnost. „Evropská kultura“ válčení se od neevropských ale odlišuje zejména tím, že klade čím dál tím větší důraz na efektivitu (projevuje se v ní postupný, leč nutný posun od důrazu na čest (i v Evropě se vedly války kvůli cti), k válce, v níž je důraz kladen na dosažení vítězství s využitím pokud možno co nejmenšího vynaložení prostředků, námahy, etc. Někdy bývá tento pohyb charakterizován jako přechod od „aristokratickodůstojnického konceptu“ k „inženýrskovojevinskému konceptu“ vojenství.

Dle Keegana se důraz na efektivitu projevuje ve třech ohledech (které v obecnějším slova smyslu současně značí charakteristické rysy evropské kultury): 1) „bezohlednosti“, tj. ochotě svádět krvavé rozhodující bitvy „až do konce“, je jí vlastní „morálka bitvy na život a smrt“; 2) intelektuálnosti (tj. důrazu na inovace, experiment a stálý vývoj); 3) technologické převaze¹², jejímž výrazem je postoj, který je nejpozději od začátku 17. stol. pro Evropu typický a jejž pregnantně vyjádřil filosof F. Bacon „Vědění je moc.“.

A tento důraz na efektivitu, která musí vést k dosažení cíle za každou cenu, je tím, co způsobuje, že už vždy-ve-válce-jsme.

Logistika. Ekonomická převaha západoevropské civilizace byla dále umocněna důrazem na zdokonalování logistické podpory armád na úroveň, na

---

¹¹ „Orientální válečnictví, pokud je můžeme takto identifikovat a označit jako cosi odlišného a vzdáleného válečnictví evropskému, je charakterizováno rysy, které jsou pro něho typické. Hlavními jsou vyhýbání se přímému boji, zdržování a absence přímočarosti.“ (Keegan, J.: *Historie válečnictví*. Praha, Pavel Dobrovský - BETA a Jiří Ševčík, 2004, str. 320.) Nicméně zde je třeba podotknout, že je to právě technický vývoj v oblasti válečnictví, který postupně v Evropě vede k odstupu a z něj vyplývajícím změnám (viz např. subparagraf Ženy a válka).

¹² Tamtéž, str. 319-324.

kteřou nedosáhla žádná předchozí civilizace. Přičemž logistika postupem doby nabývá stále většího a většího významu.¹³

Nicméně názor o nadřazenosti západního způsobu válčení bývá často zpochybňován poukazem na to, že všechny tyto fenomény byly už předtím i mimo Evropu v rámci válčení využívány.

Možná specifikum evropského způsobu válčení spočívá v tom, že tyto jeho momenty byly využívány **současně a dohromady**.

Tento evropský způsob válčení nelze pochopit bez jeho vztahu ovlivňování (korelace) s podobou ekonomiky, která se v Evropě začíná konstituovat zhruba na začátku 15. století (v této době co do stupně vývoje na to byla Evropa zhruba stejně jako ostatní civilizační centra světa (Osmanská říše, Čína, Indie, Egypt), aby se po roce 1600 začala ekonomická a vojenská rovnováha rychlým tempem vychylovat ve prospěch Evropy - realizuje se to, co se v oblasti ekonomiky (a vojenství) často označuje jako „evropský zázrak“.

Mimo Evropu v té době existovalo několik dalších velkých centralizovaných říší (Mingovská říše (Čína), Mogulská říše (severní Indie), Osmanská říše (Turecko)), které měly na první pohled mnohem lepší podmínky, pokud šlo o možnosti dalšího vývoje. Nicméně každý systém má od určité, jemu imanentní, míry velikosti a složitosti tendenci implodovat (resp. zhroutit se) (poté, co dosáhl svého „kulminačního bodu“, řekl by Clausewitz), přičemž prvním znakem tohoto procesu, pokud jde o státní entity, je snaha o zachování status quo, či-li konzervativismus, uzavírání se okolí (ve vojenské oblasti budiž příkladem Velká čínská zeď, Hadrianův val, apod.) a následně izolace od okolí, aby celý proces končil posléze rozpadem velkého centralizovaného celku.

Podobně postupuje, pokud jde o vysvětlení specifika evropského způsobu

---

¹³ Tento posun těžiště a současně i splývání „mírového“ způsobu života s válkou pregnatně vyjádřil za 1SV jeden pěšák: „Válka je z devadesáti procent klopotná a vyčerpávající práce, a jen z deseti procent boj.“

válčení, v knize *Vzestup a pád velmocí P. Kennedy*, byť ten shledává výše zmíněné specifikum ne v revoluci ve vojenství, ale ve sféře ekonomické či politické. Oproti velkým mimoevropským říším panovaly Evropě rozdílné poměry, které znamenaly, že složitá a komplikovaná vztahová struktura a dynamika, jež je v první míře utvářena ekonomikou a technickým pokrokem (ale pokud nechceme být ekonomickými deterministy i dalšími proměnnými, v první řadě společenskou strukturou, geografickým prostředím a klimatickými vlivy, náhodnými vlivy, apod.), že se začala vyvíjet jiným směrem, než jak tomu bylo u těchto jiných (mohutnějších a centralizovaných) neevropských mocenských center.

Základním rysem tehdejší Evropy byla její státní a politická rozdrobenost, která byla zapříčiněna zejména historickými, geografickými a náboženskými důvody. Evropská moc byla tudíž decentralizovaná, Evropa se dělila na řadu království, knížectví, více či méně samostatných lén, svobodných měst či jejich konfederací, „což způsobovalo, že politická mapa Evropy z kterékoli doby po pádu Říma vypadala jako nějaká záplatovaná pokrývka.“¹⁴ To znamenalo, že zde existovala velká řada různorodých mocenských entit, které spolu soupeřily. A ukázalo se (pochopitelně s mnoha výjimkami a oklikami), že jediným a základním prostředkem, který je schopen v tomto konkurenčním prostředí uspět, je tržní (svobodná) ekonomika. (Nemalou měrou k tomu přispěly i různorodé klimatické podmínky, které prostřednictvím komparativních výhod vedly k rozvoji obchodu.) Každé z těchto mocenských center, které se opíralo o ekonomickou základnu, mělo díky neexistenci jediné rozhodující monopolní autority, přístup k novým vojenským technikám a snažilo se je osvojovat, tudíž v delším časovém období si žádná politická entita (evropská mocnost) nemohla podržet rozhodující slovo. Tento stálý pokrok v ekonomických a vojenských záležitostech, podněcovaný konkurencí, byl

---

¹⁴ Kennedy, P.: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha, NLN, 1996, str. 38.

od určité doby navíc podněcován exploatací nově se formujícího koloniálního panství (k čemuž zásadním způsobem přispělo zavádění nového typu vojenské lodě vyzbrojené děly), k tomu navíc přispíval i jistý (nový) způsob porozumění světu (viz kap. III), který se odrazil mj. v novém charakteru vědy, která se stala více než teoretickou a abstraktní disciplínou záležitostí praktickou. „Jednalo se o kombinaci ekonomie laissez-faire, politického a vojenského pluralismu a intelektuální svobody – jakkoli byl každý faktor ve srovnání s pozdějšími věky primitivní – které ve stálé interakci vytvořily ‚evropský zázrak‘.“¹⁵

Ekonomika tak způsobovala pokrok ve vojenské oblasti, který stejným způsobem vedl k pokroku v oblasti ekonomické, jak už bylo výše uvedeno, vztah mezi nimi má vztah korelace.

A díky novému stylu válčení, podobě ekonomiky a postupné aplikaci změn, které se odrážely v revolucích ve válčení, došlo k tomu, že do roku 1914 ovládaly evropské mocnosti 84% plochy souše a 100% moře.

Dá se říct, že tento **eurocentrický světový systém, který má svůj původ v evropském zázraku, trval déle než tři století.**

B. STŘEDOVĚK

Války rytířů

Technika

Rozpad římské říše neznamenal konec válek, ustrnul však vývoj zbraní, taktiky i strategie. Profesionální armády nahradil lenní systém, velké organizované armády se rozpadají do mnohem menších celků.

11. století – opětovné zrození kuše, (poprvé v bitvě u Hastingsu (1066)), která byla vůči rytířskému brnění vysoce účinná.

---

¹⁵ Tamtéž, str. 52.

Středověk skončil v 15. století zavedením a využíváním zbraní na bázi **střelného prachu (RMA)**. (Poprvé k tomu došlo masivně a s velkým účinkem při vpádu Karla VIII. do Itálie (1494).)

Zavedení **děl** a **ručních pušek** ve 14. století tak znamenalo mimořádně důležitý zlom: 1300 let trvajících konfliktů pastevců a nomádů (který trval 1300 let) z Asie a bohatších „uvězněných“ (tj. zemědělstvím připoutaných k určité oblasti) evropských společností Evropy začal domestikací koně a skončil zavedením dělostřelectva.

Děla a ruční pušky (hákovnice, arkebuza) byly typem zbraně, k jejíž výrobě byla nutná technologie, kterou pastevci neznali, popř. neovládali. (Paradoxem bylo, že prvními výrobci děl byli odlévači zvonů, což bylo povolání, které poukazovalo spíše k míru a pokoji, tedy pozicím naprosto protikladným válce.). Začíná jistá „demokratizace“ (která se v plném smyslu završuje neomezenou účastí občanů ve válce za Velké francouzské revoluce), na válce se už mohou efektivně účastnit i neurození, střelné zbraně, které nevyžadují tak sofistikovaný výcvik, jak tomu bylo v případě rytířů, jezdeckta, lučištníků, apod., což vyvolává stížnosti ze strany doposud privilegované kasty profesionálních bojovníků (máme na mysli především rytířský stav) – urození začínají být vydáváni všanc lidem „sprostého a nízkého původu“ (obdoba dnešních stížností na používání otravných plynů, napalmu, apod.). **Střelný prach předznamenal konec rytířů, jízdy a obecně význam brnění.**

Nová děla spolehlivě ničí dosavadní hradby pevností (tradiční kolmé hradby). Postupně se stávají mobilnějšími – napřed vozová hradba (která nebyla nijak originální, teprve ve spojení se zbraněmi na střelný prach ano). Na konci 15. století vyvinut dvoukolový podvozek pro bronzové dělo, vzniká první skutečně **mobilní polní dělo**. Objevení se děl na bojišti neznamenal, že se okamžitě zcela změnil způsob boje. (První bitva tohoto „nového“ typu: Kresčák (1346), kdy jízda utrpěla porážku od pěšáků (tehdy ještě od lučištníků), ale k její porážce přispěla i řada

jiných faktorů.)

Spojením děla s lodí (a s jinými technickými vymoženostmi - kompas, etc.) se pomalu mění i charakter mořeplavby a bojů na moři (doposud se námořní bitvy odehrávaly jako analogie pozemních, vrcholily zahákováním lodě a střetnutím „pěchoty“), což umožňuje získání převahy na moři i objevování nových světů.

Evropa se začíná vracet (po tisíci let) k profesionálním armádám (doposud malé profesionální armády, které doplňovala (kvantitativně velká a převládající, kvalitativně ubohá) tzv. zemská hotovost. (Roku 1494 vytáhl francouzský král Karel VIII., resp. VII. do Itálie. Jeho armáda sestávala ze tří provázaných složek (pěchoty vyzbrojené zčásti pikami a zčásti ručními střelnými zbraněmi, jízdy a (bronzového) dělostřelectva. Navíc byla tato armáda už zcela placena ze státní pokladny.) Skončily **války rytířů** a **začaly války žoldnéřů**.

Ekonomika/ekonomie

Na rozdíl od Číny, Japonska a muslimského světa v té době v Evropě chyběly podmínky (zprvu dáno geograficky) pro vznik velkých centralizovaných států, jež měly monopol na technické novinky, anebo jejich protivníci byli nízké úrovni, že neexistuje tlak na technologické inovace. Evropa byla decentralizovaná, což vyvolává stálou konkurenci (a jakousi primitivní podobu *laissez-faire* („Nechat věcem volný průběh“; což je základní heslo klasického liberalismu vyjadřující jeho hlavní zásadu, totiž aby stát nezasahoval do hospodářství, resp. zasahoval co nejméně), což v mnoha ohledech vyvolává stálý (pomalý a obtížný) vývoj, a tím i „vývoj“ na poli válčení. (Viz výše v subparagrafu Evropský zázrak.)

Zač. 9. stol. byly kovové peníze vzácností, nahradil je **lenní systém**, zdrojem bohatství byla **půda**. Válčení vycházelo z lenního systému, který byl v tomto smyslu trojitým samozásobitelským zaměřením, ve kterém

splývaly a směřovaly se tři ohledy: vojenské zaměření, držba půdy a osobní závazek. Vyvinula se početně úzká vrstva více či méně profesionálních válečníků¹⁶, která je po stanovený počet dní v roce zavázána jízdní službou svému pánovi.¹⁷ Objevuje se povědomí o koincidenci vojenství a ekonomiky, což je dáno vysokými náklady na pořízení výzbroje rytíře¹⁸, opevnění, dělostřelectvo, etc. (Poprvé si tuto korelaci uvědomují a s těmito ciframi pracují merkantilisté.) Leníci mají dále za povinnost odvádět další bojovníky (dle počtu rodin nebo majetku). Rozvíjí se základy logistiky, zatím hlavně v oblasti zásobování (byť zásobování, počasí a roční doba omezují válčení), byť se hlavně počítá s tím, že „Bellum se ipsum alit“ („Válka se živí sama“ (Cato st.)), resp. „Vítězství kryje ziskem ztráty“, což znamená nejen většinou hlavní účel a cíl války, ale také to, že armády se samozásobují rekvizicemi potravin od civilního obyvatelstva, tedy drancováním a vyjídáním území protivníka (a mnohdy nejen protivníka). Objevují se náznaky a začátky **komercializace** války - zákony týkající se dědění majetku (prvorozený syn) vedou k tomu, že pro jistý počet válečníků se výkupné a kořist stávají jediným zdrojem příjmů. (Nicméně současně se objevuje jistý kodex cti rytíře (*Rittertum* - rytířství), který musel být *sans peur* (bez bázně) i *sans reproche* (bez hany), odtud populární a všeobecně rozšířená představa o „rytířích“.) Postupně dochází k přechodu od povinné feudální služby leníků k poskytování vojenských služeb za peníze, tudíž válku už z valné míry financuje samotný panovník, který finanční prostředky získává vyplácením

---

¹⁶ Tento systém byl dán mj. tím, že výzbroj a výstroj nesmírně drahé, nehledě na to, že rytíř neznamenal jednoho muže, jak se má za to v obecném povědomí, ale - 1 rytíře, pro něj tři koně, 2-3 další bojovníky na koních; 2-3 pěší bojovníky; až 15 členů „obslužného personálu“ - tedy jednalo se o cosi jako základní jednotku (družstvo, tým, sekci, čet, obsluhu zbraně, v moderním slova smyslu), jak ji známe z pozdějších a zejména současných armád.

¹⁷ V 11. a 12. stol. např. v Anglii byl leník povinován službou na více či méně vlastní náklady v rozsahu pouhých 60 dní. Z toho tudíž vyplývala jistá omezení, jež se týkala nejen doby služby, ale i války v zahraničí. Pokud byla tato doba překročena nebo pokud se válka odehrávala na cizím území, výdaje už šly na konto panovníka, válčení si už nezabezpečoval leník ze svých vlastních prostředků.

¹⁸ Ripuarský zákon uvádí, že hodnota těžkooděnce i s koněm je 48 solidů, což byl ekvivalent hodnoty 48 krav.

se leníků z vojenské služby; daněmi a dary církve; výnosy z obchodu (největší část); poplatky panovníkovi a půjčkami.

Válka se velmi prodražila, což posílilo tlak na poskytování finančních prostředků (štitovné) namísto přímé účasti, což umožnilo najímání vojáků (např. italští kondotiéři). (Obdobná situace nyní, typické je, že státy (armády) mnohdy najímají soukromé armádami, které vykonávají některé funkce „státních“ armád, např. dnešní američtí contractors v Iráku či Afghánistánu.)

Vzniká rozdělení na „soukromé“ a „veřejné“ války, resp. spravedlivé a nespravedlivé (viz kap. III).

C. NOVOVĚK

C1. Války žoldnéřů

Technika

Ruční palná zbraň přestává být jen podpůrnou zbraní (ještě arkebuza), mění se na rozhodující sílu (mušketa). Začíná proces, který skončí tím, že se píka zachová pouze v podobě bajonetu na konci pěšákovy muškety. (Tudíž se mění také zastoupení jednotlivých složek v rámci pěchoty, snižuje se např. počet pikenýrů.) Pěchota se díky tomuto dokáže úspěšně ubránit jízdě (ježek).

Narůstá význam dělostřelectva; přechod od kamenné koule ke kovovým a výbušným kulím si vynucuje **změnu v opevnování** - vzniká bastionové opevnění. Jeho postupné zdokonalování vyvolává opět odpovídající změny jiné (nárůst významu pionýrů, tj. odborníků, kteří později dostanou označení ženisté; stavebních „inženýrů“, kteří jsou odborníky na stavbu pevností a současně na jejich dobývání (Vauben), etc.)

(Začíná se projevovat výše zmíněná korelace (souboj) granát - pancíř (opevnění). Změny v granátech vyvolávají změnu ve způsobu opevnování,

které pak vedou k dalším technickým inovacím v dělostřelectvu, které pak vyvolávají změny v opevnování, a tak pořád dál...)

Ohromně narůstá význam vojenského **drilu**, který se objevuje jako nová výrazná charakteristická vlastnost - zavedení tuhé **disciplíny** znamená novou **RMA**.¹⁹

Z hlediska dalšího vývoje bylo však důležité, že se armáda Karla VII. svým složením nijak nelišila od armády, kterou vedl o tři sta let později na tatáž bojiště Napoleon, a principiálně bojovala stejně.) Dále narůstá význam pěchoty. Zbraně a výcvik vojáků jsou standardizovány v doposud nebývalém stupni.

Dostatek finančních zdrojů (kterých se ve skutečnosti pochopitelně latentně nedostávalo), standardizace a utváření disciplíny/drilu jsou předpoklady nutné pro **vznik masových armád** - nová **RMA**.

Proměňuje se i vlastní charakter válčení (předzvěst toho, že „závody ve zbrojení“ nemohou nikdy skončit, resp. že jsou svojí vlastní povahou bezvýsledné): „To vše - rozšíření opevnění, převaha obrany na bojišti, nákladnost armád tvořených žoldněři a profesionální obezřetnost jejich velitelů - vysvětluje, proč byly války v Evropě více než sto let tak vleklé a nerozhodné, proč doutnaly jako vlhké dřevo a [...] nikdy neúčinkovaly jako katalyzátor vzniku nové struktury politického řádu. [...] Bylo to období, v němž jako by se válka vymkla racionální kontrole a přestala být ‚válkou‘ ve smyslu politicky motivovaného použití armády všeobecně uznávanými autoritami. Místo toho se zvrhla ve všeobecné, anarchistické a samo sebe produkující násilí.“²⁰

---

¹⁹ Což se objevuje jako nutný požadavek, nabíjení a střelba z mušket totiž vyžaduje celou řadu jednotlivých úkonů, které si voják musí naprosto dokonale zautomatizovat, aby byl schopen za vypjaté zmatené situace bezprostředního boje vůbec s to bojové úkoly plnit. (Postup nabíjení a střelby (v rámci linie) je většinou rozfázován na dvacet či třicet jednotlivých úkonů, které musí být pěšák schopen bezmyšlenkovitě vykonávat.)

²⁰ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 39.

Ekonomika/Ekonomie

Objevuje se „národní“ centralizovaný stát (pochopitelně v Evropě jako celku jako jeden z mnoha decentralizovaných států), v jehož čele stojí suverénní panovník (který více či méně úspěšně omezuje tzv. soukromé války, tj. války mezi jednotlivými šlechtici, války mezi šlechtici a městy, loupeživé rytíře, apod.), což umožňuje výstavbu a placení masových armád.

Objevuje se vojenské „podnikání“, které má tendenci ústít do „nekrvavých bitev“²¹. Cílem žoldnéřských „kumpanií“ je proto spíše protahování válek, než k jejich rázné rozřešení prostřednictvím rozhodující bitvy, protože mír je pro ně obdobím „nečinnosti“ a „nezaměstnanosti“, nehledě na to, že z důvodů srozumění mezi žoldnéři nedocházelo k plýtvání lidmi ani prostředky, tudíž ani k rozhodujícím bitvám. Tudíž zákonitě musí docházet i k jiným formám zpeněžování a uchovávání investic do vojenství, resp. jejich výměně za majetek, politický vliv či půdu. (Typickým příkladem je Albrecht z Valdštejna nebo okolnosti, které doprovázely bitvu na Bílé hoře...)

Konstituuje se **system zdanění** (různé podoby daní, jednorázové i pravidelné).

Nicméně pokud jde o financování armád, právě zde se vyskytuje typický příklad korelace, na kterou jsme upozornili výše: „Zdali nové armády byly příčinou vzrůstu zdanění, a tudíž vytvořily potřebu dalších příjmů, či zdali vyšší zdanění předcházelo, a tak umožnilo udržování mírových stálých armád, zůstává poněkud nejasné.“²²

Vydržování stálých armád a účast v neustávajících závodech ve zbrojení vyžaduje vynakládání ohromných finančních prostředků. Otázka, kde je sehnat, se řešila několika způsoby. (Pokud se rovnou armáda nepřestala platit, což ovšem vedlo ke zdrcujícím důsledkům, jako byly vzpoury,

---

²¹ Čímž argumentuje často Machiavelli, nicméně moderní výzkumy ukázaly, že v jím popisovaných případech tomu tak ve skutečnosti nebylo a bitvy s sebou nesly značný počet obětí.

²² Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 48.

drancování, plenění, z armádních jednotek se stávaly loupeživé roty, apod.²³

Jednak nárůstem absolutismu vladařů, kteří úmyslně omezovali privilegia a výsady, ke kterým si v průběhu století v rámci lenního systému přišli šlechta a města. Cílem panovníka bylo, aby daně vybíral sám a v co nejširší míře. (Což mj. znamenalo skokový nárůst státní administrativy a byrokracie. Zde můžeme vidět základ administrativně-byrokratického systému, ve kterém žijeme dneska a považujeme jej za něco takřka samozřejmého. Opět, i tyto kořeny ve válce.) Postiženým se to pochopitelně nezamlouvalo a celý proces často vyústil v občanskou válku. Další možnou metodou byla efektivnější mobilizace peněz, konkrétně se jednalo o vytvoření sekundárního trhu s vládními dluhopisy. (Což vedlo k tomu, že kapitalisté skupovali nebo prodávali části národního dluhu, fungovalo to pochopitelně jen tehdy, pokud panovala důvěra v platnost těchto dluhopisů, resp. tyto vynášely zisk, plynuly z nich úroky. (Dalším stupněm tohoto byl vznik národní banky (poprvé Anglie v roce 1694), která veřejný dluh spravovala a stanovovala daně, ze kterých byly financovány úroky tohoto dluhu. Dalším možným způsobem, jak financovat armády, resp. omezovat jejich velikost, byla politika aliancí, tedy politika udržování velmocenské rovnováhy.

C2. Války obchodníků a profesionálů

Technika

Změny v oblasti **válečných lodí** znamenaly novou podobu **RMA**.

Do 15. století byla **námořní válka** v jistém ohledu méně důležitá než válčení na pevnině a více či méně se vedla identickým způsobem, jako

---

²³ Výraz „vstoupit do stávký“ („go on strike“) vznikl tehdy, když nebyli vypláceni angličtí vojenští námořníci, kteří pak tím, že „stáhli“ („strike“) plachty, celou britskou flotilu zneschopnili.

válka na pevnině (námořní bitvy vrcholily zahákováním galér a bojem „pěchoty“ na lodních palubách). Teprve spojením dělostřelectva a námořní lodí vzniká nová kvalita (a zavedením kompasu) válečného boje. (Na začátku 16. století se objevuje „světlík“, otvor v boku lodi s krytem, za nějž mohlo být umístěno dělo, lodi proti sobě začínají bojovat v liniích (odtud termín „řadové lodi“).) Nejenže tento nový způsob válčení na moři umožňoval ničení a potápění lodí na dálku, ale také účinný boj s pevninou.

Evropa tím získává **výhodu oproti zbytku světa**, či-li nová evropská válečná loď propojila všechna do té doby izolovaná civilizační centra a vedla k objevování nových, což znamenalo první podobu **globalizace**, která se od tohoto okamžiku ale postupně děje jako stále narůstající **globální dominace** Evropy.

A tato globální dominace Evropy spočívala v její (už v tehdejší době a posléze dlouhodobě trvající bezesporu zřejmé) **nadřazené schopnosti ve válčení**.²⁴

Nová kvalita se postupně objevuje i u zbraní, které používají střelný prach. Postupně jsou zaváděny do výzbroje tulejový bajonet (bodák), doutnák (doutnákový zámek) se proměňuje v křesadlový zámek, ten v kolečkový zámek, ten posléze v perkusní zámek s měděnou kapslí (zápalkou) (a proces pokračuje až se v 19. stol. pomalu začnou namísto těchto předovek objevovat ve výzbroji zadovky, jednotný náboj a bodáky, které už nebrání střelbě). Odehraje se **třicetiletá válka** (1618-1648) - se 3 až 11,5 milióny obětí a jako **celoevropská válka** se stane předobrazem totálních celosvětových válek ve 20. stol.

Objevují se ohromné masové armády. Nastává soumrak ryze soukromých armád (byť Albrecht z Valdštejna na konci svého života velel vlastnímu vojsku o síle přibližně 100 tisíc mužů). Oproti klasickému období (Řím)

---

²⁴ „Válka stvořila národní stát a národní stát stvořil válku, aby mohl expandovat za hranice Evropy a stát se impériem.“ Langewiesche, D.: „Válka jako stvořitelka a ničitelka národů, národních států a impérií. (Evropská zkušenost od napoleonské éry)“. *HISTORIE - OTÁZKY - PROBLÉMY* 1/2016, str. 30.

v meziobdobí do roku 1529 „není známo, že by jeden jediný stát dokázal postavit do boje více než 30 000 mužů.“²⁵ Důstojníci se už nenechávají verbovat jako žoldnéři (smluvní povinnost), ani nebojují z důvodů cti či lenní povinnosti, už slouží státu za stálý plat, stávají se z nich profesionálové. Začíná rozčleňování společnosti na dvě subkultury, na „civilní“ a „vojenskou“ složku. (Pokud ve společnosti převládnu hodnoty té druhé, mluví se o militarismu.)

Mušketý se zátkovým bodákem, znovuobnovení významu jízdy vyzbrojené sečnými i palnými zbraněmi a lehčí, tudíž mobilnější děla - tři nejvýraznější změny, jež jsou charakteristické pro toto období.

Konec 17. století.

Pěchota bojuje v detailně a dokonale organizovaných formacích (linie, řady, kolony, karé), mizí kopí, přirozenou součástí výzbroje se stávají polní děla. Zavádí se různé typy nábojnic, což zvyšuje rychlost a účinnost střelby. Profesionální armády jsou organizovány do jednotlivých útvarů, jež jsou odstupňovány dle velikosti, složitosti a složení (organizace více méně přetrvává až do dneška: družstvo, četa, rota, prapor, pluk (brigáda), divize, sbor, armáda, armádní skupina, etc.), jimž velí velitelé s odstupňovanými hodnostmi.

Potřeba přemístování, manévru, ohromné masy vojska (oproti středověku, kde armáda o 30 000 mužích představovala početní vrchol, čítají teď armády desítky i stovky tisíc mužů), což s sebou nese ohromný nárůst významu **disciplíny**: „Pojem disciplíny je dnes součástí naší představy vojenského života natolik, že si jen s obtížemi dokážeme představit, jakou novinkou byl v evropském válečnictví sedmnáctého století. Feudální ozbrojenci byli naprosto, neslýchaně nedisciplinovaní;...“²⁶

Z tých důvodů narůstá význam **logistiky** (ještě na konce 18. stol. se války

---

²⁵ Kennedy, P.: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500-2000.* Praha, NLN, 1996, str. 69.

²⁶ Howard, M.: *Válka v evropské historii.* Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 30.

vedou cca jen 5 měsíců v roce, omezení je dáno výživou armády a počasím, resp. ročním obdobím)²⁷. Začíná se vypracovávat vojenská teorie (objevují se výrazy jako operační základna, křídla armády, síť komunikací, vnitřní a vnější linie). Evropské armády se soustřeďují na problematiku obléhání, pevnostního stavitelství, pochodu a zásobování, což má sice vrcholit rozhodující bitvou, ale vzhledem v důležitosti předchozích činností se její význam relativně umenšuje. (Maršál de Saxe (Mořic Saský): „Nemám rád vyhrocené bitvy, zvláště na počátku války ne, a jsem přesvědčen, že obratný generál by dokázal vést válku po celý život, aniž by se k takové bitvě nechal přinutit.“²⁸ Podobně třeba Bedřich Veliký.) Někdy bývá celé toto období charakterizováno jako **(druhá) revoluce ve vojenství**. A tato evoluce má tudíž také dalekosáhlý dopad na způsoby financování války, tudíž na ekonomiku.

Avšak pořád se války týkaly jen nepatrného zlomku populace (na jehož území se boje zrovna odehrávaly).

Ekonomika

Základní a podstatné pro celé období (a nejen pro ně, tento zásadní charakteristický rys přetrvává až do dneška) je, že strategii, resp. válku, začíná určovat ekonomika, resp. ekonomická síla. Zdokonaluje se byrokratický berní systém (zdanění, etc.), války jsou také financovány mimoevropským bohatstvím nebo obchodem.

Postupně vzniká (už) vyspělá civilní správa, jejíž účelem je zajišťování armády, čili **komplexní administrativní struktura** (Francie - intendantura). Což znamená, že vojska už nedrancují²⁹ v dosavadní míře a nežijí ze (i vlastní) země).

---

²⁷ Descartes, který byl tou dobou vojákem, formuluje a promýšlí základy svojí filosofie, která pak následně, jak uvidíme dále, zprostředkovaně nesmírným způsobem ovlivní i válku samu, právě na zimním kvartýru.

²⁸ Cit dle Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 73.

²⁹ Rozdíl mezi drancováním, pleněním (více méně oficiální způsob drancování) a konfiskacemi spočívá v tom, že konfiskace je pleněním na základě formálního rozhodnutí oprávněného subjektu a je za ni poskytována jistá „náhrada“.

Války jsou financovány z různých zdrojů: relativně vypracovanou soustavou daní (poprvé se objevují různé typy daní: přímé a nepřímé, daň z obrátu, daně z církevního majetku, clo); vlastním majetkem vládce; příjmy z kolonií (resp. Nového světa); výpůjčkami (viz státní dluhopisy). Státy, jelikož neustále vedou války nebo se na ně připravují, stojí neustále na pokraji bankrotu.³⁰

(Opět: aniž si to uvědomujeme, válka (pochopitelně nejen ona, ale hlavně ona) je počátkem moderní daňové soustavy, která se takto ukazuje být poněkud ne-moderní. (Byť pochopitelně konkrétní daně jsou jinak pojmenované a jiné, nicméně - třeba daň z obrátu je DPH!)

Objevuje se další nová forma, jak může stát získávat finanční prostředky - **komercializace války**. Což znamená, že finanční prostředky se získávaly nejen výše uvedenými formami, ale pokud šlo o přímý dovoz a různé způsoby vykořisťování nově objevených oblastí, také na základě principu mobilizace soukromých komerčních prostředků coby nástroje státní politiky. Panovníci udělovali práva na přímý dovoz nebo udělovali také „jímací práva“ (korzáři, bukanýři), čímž docházelo ke skrytější podobě loupežné války (*guerre de course*). (Opět zde lze vidět předobraz války v době míru, viz současná situace.)

Ekonomie

Merkantilismus je první univerzální ekonomickou teorií, byť jí nebyl v silném slova smyslu, spíše se jednalo o příbuzné ekonomické, resp. hospodářsko-politické doktríny. (Blízko k merkantilismu má kameranistika, která se však soustřeďovala spíše na praktickou stránku

---

³⁰ Jacques de Guibert: *Essai générale de tactique* (1772): „Do svých tažení se pouštíme s armádami, které nejsou ani řádně naverbovány ani řádně placeny. Ať jsou vítězi nebo poražení, jsou obě strany stejně vyčerpané. Národní dluh vzrůstá, renomé klesá a financí ubývá. Námořním armádám se nedaří nalézt další námořníky, armádám vojáky. Ministři na obou stranách cítí, že je čas vyjednávat. Uzavře se mír. Několik kolonií či provincií změní majitele. Často zůstává příčina konfliktu nevyřešena a obě strany mají na ruinách, které zanechala válka, plné ruce práce s placením dluhů a broušením zbraní.“ (Cit dle Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 76-77.)

věci.) Vznikl v 16. a 17. stol. Jeho hlavními představiteli byli: Thomas **Mun** (1571-1641), Jean Baptiste **Colbert** (1619-1683) (také význačný praktik, ministr financí krále Ludvíka XIV.), Josiah **Child** (1630-1699).

Základními tezemi merkantilismu jsou:

- **bohatství** země **je nahromaděním zlata**, což znamená, že bohatství je ztotožněno s jeho peněžní formou, (bohatství je dáno množstvím drahého kovu);

- čehož má být dosahováno přílivem drahých kovů, kterého může být dosaženo buď přímou těžbou nebo prostřednictvím mezinárodního obchodu;

- výsledkem by měla být **aktivní obchodní bilance**, jejímiž nástroji by tak měl být státní obchodní protekcionismus (podpora vývozu, omezení dovozu, podpora domácí manufakturní výroby);

- což znamená, že je podporován **mezinárodní obchod** (s výše uvedenými limity), domácí průmysl (jejich nadřazenost vede k tomu, že merkantilismus bývá někdy charakterizován jako „ekonomický nacionalismus), růst domácí populace (obyvatelstvo je silou státu) a válka (zejména u raných merkantilistů se **válka považována za jeden z významných zdrojů bohatství státu**);

- stát má dosáhnout ekonomické autarkie;

- stát musí tudíž aktivně zasahovat do ekonomiky.

Merkantilismus byl kritizován zejména kvůli tomu, že ztotožňoval kapitál s hotovými penězi (resp. drahými kovy); za zákaz vývozu strategických surovin, drahých kovů a hotovosti; a za ekonomickou autarkii (a z něho vyplývajícího protekcionismu), jež omezovala rozvoj mezinárodního obchodu ve smyslu *laissez-faire* (příčemž to měl být právě zahraniční obchod, který měl představovat jeden z nejdůležitějších zdrojů bohatství státu).

Ze základních tezí merkantilismu nutně vyplývají jisté závěry, které se týkají vojenství, resp. válčení.

Na úrovni teorie merkantilisté poprvé v širším slova smyslu odhalili

vazbu mezi vojenskou silou a stavem ekonomiky v mezích daných starým axiomem „Pecunia nervus belli.“³¹

Nejdůležitější je aktivní obchodní bilance, která vytváří bohatství země, jež je dáno vlastnictvím hotových peněz a drahých kovů. Cestou k tomu může být válka: mezinárodní obchod zvyšuje množství peněz, které mohou být následně investovány do domácího průmyslu a zahraničního obchodu, čímž se následně opět zvýší zahraniční obchod, čímž... etc. Pokud jde o válku samu: finance se vynakládají na financování války a rozšíření mezinárodního obchodu (loďstvo), což vede k nárůstu zisků, prostřednictvím jejich zdanění, etc. se získává více financí pro stát, což umožňuje financování války, což...

Obchod a válka tudíž **představují spojité nádoby**: obchod má vytvářet zdroje pro vedení války a válka má vytvářet podmínky pro úspěšný obchod. (Pokud bychom měli parafrázovat Clausewitze, v pojetí merkantilistů je „válka pokračováním obchodu s příměsí dalších prostředků.“³² Někteří merkantilisté šli dokonce tak daleko, že válku stavěli na roveň zahraničnímu obchodu (W. Temple (1628-1699)); či považovali válku spolu s koloniemi a zahraničním obchodem za tři základní zdroje bohatství (L. Robets (zemř. 1649), přičemž zahraniční obchod je spolehlivý zdroj, zatímco ostatní dva nespolehlivé. Nicméně zahraničnímu obchodu lze válkou vypomoci.³³

To, že válka a mezinárodní obchod jsou dvě korelující oblasti se odráží i v tom, že pro rané merkantilisty je válka zdrojem bohatství (ekonomiky), zatímco pro pozdější představitele tohoto směru se

---

³¹ „Veškeré válečné umění se dnes redukuje na finance: a nejjistější naději na úspěch a vítězství dnes bude mít ten panovník, který dokáže nejlépe sehnat peníze na to, aby nakrmil, oblékl a zaplatil svou armádu, nikoli ten, který má nejjudatnější vojska.“ (Davenant, Ch.: *Essay Upon Ways and Means of Supplying the War*. London, 1695, str. 16.)

³² Jak to pregnantně vyjádřil Howard: „slova válka, objevy a obchod znamenala téměř totéž“. Podle tohoto autora od druhé poloviny 17. století mezi státníky i obchodníky panovalo přesvědčení, že „obchod je jednou z forem válek“. (Howard, c. d., str. 51.)

³³ Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 27.

ekonomika (bohatství) zdrojem vojenské síly.³⁴

U merkantilistů současně dochází k osamostatnění zkoumání ekonomiky jako výlučné samostatné oblasti, která už od nynějška není svázána žádnými etickými pravidly, které doposud tvořily nedílnou součást (teoretického) ekonomického myšlení a které ji spojovali se scholastickým myšlením, zejména šlo o otázku spravedlivé/nespravedlivé války. Pokud šlo o válku, spravedlivá je od nynějška ta, která je nutná, a nutná je tehdy, pokud o tom rozhodne panovník státu: „Salus principis suprema lex.“

V rámci ekonomického pojetí merkantilistů přispěl k porozumění válce také G. W. Leibniz (1646–1716) (viz kap. III).

Mezi důležité merkantilisty se počítá také Sébastien Le Prestre de **Vauban** (1633–1707), který však proslul zejména jako stavitel pevností a představitel francouzské inženýrské školy.³⁵

Současně, pro osvícence (nejen filosofy, ale i fyziokraty a žáky Adama Smithe) je válka chápána jako přežitek, který je možný jen kvůli chybným zákonům – pokud by svět řídili inteligentní lidé, existoval by mír a projevil by se, že příčinou bohatství je svobodný a neomezený obchod.

---

³⁴ V rozporu s mnohokrát opakovanou zkušeností stále mnozí hájí tezi, že mezinárodní obchod je cestou k míru. Tyto teorie „kapitalistického míru“ či „obchodnického pacifismu“ nejenže vznikaly v této době, kdy válka sloužila jako podporovatel mezinárodního obchodu, ale mnohokrát poté je zkušenost usvědčila z nepravdivosti. Příkladem může být 1SV, kdy ještě v okamžicích těsně před jejím vypuknutím řada praktiků (ale i teoretiků) argumentovala proti možnosti vypuknutí konfliktu pomocí teze, že je nemožný, protože by rozbil stávající ekonomicko-obchodní vztahy. (Argumenty existovaly pochopitelně i další, např. to, že panovníci různých zemí jsou spolu rodinně spřízněni, etc.) K tomu uvádí řadu příkladů např. N. Ferguson in *Nešťastná válka*. Někdy je naopak násilí v těchto souvislostech chápáno jako důležitý ekonomický faktor (viz dále, K. Marx).

³⁵ Král Ludvík XIV. jej posléze jmenoval maršálem, Vauban vystavěl kolem Francie pás nejmodernějších pevností (33 nových a přes tři stovky jich modernizoval). Patřil také ke slavným obléhatelům a dobyvatelům pevností (obléhal celkem 48×). Patří mezi nejvýznamnější postavy vojenské historie.

Otázka moderní války

Vestfálský mír (24. 10. 1648), který znamenal konec třicetileté války; ukončení bylo způsobeno zejména patovou situací a především všestranným vyčerpáním bojujících stran. Hlavní zásadou, kterou kodifikoval, byl konsensus v rámci křesťanství (mezi katolíky a protestanty), který měl podobu „Cuius regio, eius religio“ („Čí země, toho náboženství“). V Evropě se tak objevuje první **bipolarita**.

Názory na to, která válka byla první **válkou „průmyslového věku“**, **„moderní“ válkou**, **či „totální válkou“** se liší, všechny mají svoje oprávnění i svoje proti. Podle některých tento proces začíná už napoleonskými válkami (pokud připočteme i Velkou francouzskou revoluci, pak 1789–1815, resp. 1803–1815; pokud jde o jejich nový rys, vyznačují se doposud nevídanou masovostí a zapojením celého národa); Krymská válka (1853–56) (aspiruje na celoevropskou válku, neboť na jedné či druhé straně jsou do ní zapojeny všechny evropské mocnosti); občanská válka v USA (1860–65) (použití nových druhů zbraní ((kulometry, ruční náboje, torpéda, podmořské miny, válečné pancéřové lodi), nové typy opevnění (zakopávání se vojáků), široce se k válečným účelům využívá železnice, prostřednictvím telegrafu a médií je do války nepřímě zataženo veškeré civilního obyvatelstva; válka se blíží totální válce, protože legitimním cílem se stává průmyslová základna a civilní obyvatelstvo (z 620 tisíc obětí jich v přímém boji zahynulo cca 200 tisíc)); rakousko-pruská válka (1866) (použití převratného typu pušky, zezadu nabíjené jehlovky), francouzsko-pruská válka (1870–1871), rusko-japonská válka (1904–5) (které více či méně do sebe vstřebaly všechny výše jmenované inovace, odhodlanost a urputnost a tomu odpovídající ztráty). Pro účely naše považujeme za první moderní válku až Velkou válku (1SV), protože zde poprvé dochází k **„totální mobilizaci“**, což znamená, že jsme všichni ve stavu otevřené nebo latentní války, tzn. lidská existence se už do jisté

míry stává existencí totožnou s existencí člověka v době válečného stavu.

Podle Hutečky (*Země krví zborcená*³⁶) moderní válka (která se v jeho pojetí překrývá s pojmem „totální války“) nabývá určitých charakteristických rysů, kterými se vymezuje oproti tradičním archaickým konfliktům, vedeným v rámci určitých pravidel a charakteristických rysů (ritualizace války, rytířkost války, geografická i demografická omezenost - bez zapojení všeho obyvatelstva (účast obyvatelstva bezprostředně jen na území, kde se válka odehrává)).

Totální válka: „K definici pojmu totální válka zvolíme pro naši potřebu za základ *praxi* vedení války a stupeň zapojení společnosti do ní.

Totální je takový konflikt, který zapojuje do válečného úsilí *celou* společnost a *celá* společnost se následkem toho stává legitimním cílem bojových operací, přičemž se zcela smazává rozdíl mezi „civilisty“ a „vojáky“. Tudiž v rámci moderní totální války stát (válka) zasahuje do všech ostatních oblastí, které byly doposud považovány za výhradně civilní sféru, jejím koncem by mělo být totální poražení protivníka, jeho bezpodmínečná kapitulace.“

Za jeden z charakteristických rysů moderní války je považována všeobecná informovanost (kterou poprvé umožnil právě telegraf), jejíž počátky se datují právě tehdy, což předznamenává současnou situaci, kdy se už informační válka stala regulérní součástí války. (Válka v přímém přenosu a negativní důsledky na vedení války na straně USA a spojenců - Vietnam; oproti tomu 1. válka v Zálivu, kdy spojenci určovali a utvářeli informační dopad.) Obecně se dá shrnout funkce propagandy (tradiční výraz pro informační válku, nicméně nyní se používají jiné, vzhledem k převládající negativní konotaci slova „propaganda“.³⁷ (Netýká se

---

³⁶ Hutečka, J.: *Země krví zborcená*. Praha, LN 200, zejména strany 466-480.

³⁷ Je založena na této myšlence: „Vnímání mas je velice omezené, jejich inteligence je malá, ale jejich schopnost zapomínat je obrovská; následkem toho tato fakta, veškerá účinná propaganda, musí být omezena na velice málo tvrzení a musí se k nim stále heslovitě vracet, dokud poslední člen veřejnosti neporozumí, co mu těmito hesly chcete sdělit.“ (A. Hitler: *Mein Kampf*)

propagandy jen v období války, ale i jinak, třeba volby.)

(Jiný autor uvádí argumenty pro to, aby za první moderní válku byla považována 1SV: „Moderní válka' bojovaná od roku 1916 se prostě proměnila na požadavek většího přísunu: více mužů, více zbraní, více peněz, větší kvalifikace, více morálky, více potravin. Některé z těchto požadavků si vzájemně odporovaly.“³⁸ Což je i naše přesvědčení, totiž že první moderní válkou byla 1SV, protože byla válkou totální.)

Války revoluční a války národů (moderní války)

Značí přechod lidstva z před-industriálního věku k industriálnímu, resp. překrývají se s tím, co bývá označováno za průmyslovou revoluci (postupně cca od 18. stol., 19. stol.).

C3. Války revoluční

Přelom 18. a 19. století přináší novou **RMA**, k masové profesionální armádě se přidává revoluční idea a z ní pramenící nadšení - vzniká **národní (občanská) armáda**: „Zbraně, taktika a ideologie se poprvé od doby, kdy se na bojišti objevil střelný prach, navzájem doplňovaly.“³⁹ „Národní armády“ si už nemohly vystačit s tím, že byly složeny z leníků, nebo pouze z profesionálů - jako masové občanské armády potřebovaly nějakou sjednocující ideu. A tou mohla být idea revoluční, národní či náboženská.

Poprvé se tak stalo za velké francouzské revoluce, kdy se poprvé objevuje termín totální mobilizace. Vnější je kodifikován francouzským zákonem ze 23. 8. 1793: „Od dnešního dne až do dne, kdy svoje nepřátele

---

³⁸ Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 146.

³⁹ Dupuy, R. Ernest, Dupuy, Trevor N.: *Vojenské dějiny*, sv. 2, Praha, Forma, 1997, str. 812; cit dle Krejčí, O.: *Válka*. Praha, Professional Publishing, 2010, str. 24.

vypudíme z území republiky, jsou všichni Francouzi ve stálé permanenci pro službu v armádě.“

Jedná se o završení procesu, v rámci kterého se válka demokratizuje a současně válka završuje demokratizaci, neboť jako vojáci národa, revoluce či víry jsou si všichni (jako těmito možnými způsoby definovaní) lidé (občané) rovni: „Mušketa stvořila pěšáka a pěšák stvořil demokrata.“⁴⁰

Teprve se vznikem toho, co je později nazváno „všeobecnou brannou povinností“ (či „povinnou základní službou“, etc.) se dotvářejí předpoklady pro vznik tzv. moderní války: „Moderní válka je produktem tří odlišných druhů změn: administrativních, technických a ideologických.“⁴¹

Dochází k přerodu v charakteru válčení pokud jde o to, kdo se jej účastní a kdo je vede. Dynastické války nahrazují války národů a které vystupují ve výše uvedeném případě jako válka revoluční (lidové).

Doposud omezené dynastické války začínají být nahrazovány neomezenými národními lidovými (začíná pomalý proces přechodu k „totální“ válce). Devatenácté století ještě dokáže národní lidové války udržet v mezích válek omezených, století následující to však už nedokáže.

Technika

Armády se po technické stránce nějakým zásadním způsobem neinovují, inovace však probíhají v oblasti taktiky (zejména Napoleon) (rojnice „lehké pěchoty“; mohutné a pružné využívání dělostřelectva; útok v koloně namísto v bojové linii) a organizační (rozčlenění armád na sborově-divizní úroveň). (Opět narůstá význam logistiky, armády jsou už

---

⁴⁰ Fuller, J. F. C.: *The conduct of War*. cit. dle Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 17. Což implikuje otázku, čeho je demokracie výsledkem, což implikuje další otázku, totiž do jaké míry jsou „morálně správné“ věci stvořeny „morálně nesprávnými“, kteroužto válka nepochybně jest.

⁴¹ Tamtéž.

natolik velké, že nemohou „žít ze země“.⁴²

Pro francouzskou armádu (i za Napoleona, čímž nikterak nechceme popřít jeho vojenského génia) je charakteristické spoléhání se v první řadě na množství a vlastenectví. Francouzský fyziokrat Lazare **Carnot** (1753–1823, viz dále následující subparagraf) prohlásil: „Pryč s manévry, pryč s vojenským uměním, potřebujeme palbu, houževnatost a vlastenectví!“ Přičemž se v jeho pojetí mělo už jednat o cosi jako válku totální: „Válka je stavem násilí. Měla by se vést buď do posledního dechu, anebo vůbec.... Musíme vyhlazovat, vyhlazovat až do krutého konce!“⁴³

Ekonomika

Ve Francii vzniká poprvé **totálně státem řízení hospodářství**, jehož účelem je podpora válečného úsilí. Pro tyto účely Carnot učiní pokus sestavit plán národního hospodářství, který měl tyto základní charakteristické rysy: úroda kromě nezbytného minima pro místní spotřebu se rekvíruje; peče se národní chléb, který je vydáván na přiděl; jsou stanoveny maximální ceny spotřebního zboží; je znárodněna veškerá doprava a průmyslová výroba a jsou využívány pro potřeby válčení; luxusní zboží je určeno jen na export a z výtěžku se dováží válečný materiál, přičemž veškerý zahraniční obchod je řízen centrální komisí; výroba válečných potřeb je organizována v národním měřítku; do armády jsou povoláváni i vědci⁴⁴; etc. Porušování těchto předpisů se trestalo smrtí. Podobně i dále za Napoleona: všechny instituce jsou koncipovány s cílem udržování a podpory armád.

Probíhají vzájemné námořní **blokády** Francie a Velké Británie (což je

---

⁴² Jistý odraz této situace lze nalézt v soudobé ironické prűpovídce, která se týká napoleonských válek: Jejich účastníci spadají do tří kategorií: vyšší důstojníci, kteří mají bohatství a moc; nižší důstojníci a mužstvo, kteří mají slávu, ale ne bohatství; vojenští zásobovatelé, kteří nemají slávu, ale mají bohatství.

⁴³ Reinhard, M.: *Le grand Carnot*, Paris, 1950, díl 2., str. 100–108; cit dle Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 84.

⁴⁴ Tzn. že věda je zde poprvé v celonárodním měřítku použita k válečným účelům.

jistém ohledu pokračování „válek obchodníků“ s účelem likvidace protivníka po finanční stránce formou zastavením jeho obchodu (což znamená, že se do jisté míry vychází ze základní teze merkantilismu). Námořní blokáda má negativní dopady pro obě strany, ale menší pro Velkou Británii, které se otevírají nové trhy, které musela opustit Francie. Do konfliktů je po stránce vojenské i ekonomické zatažena téměř celá Evropa.

Ekonomie

Fyziokraté

Nejvýznamnějším představitelem byl: François **Quesnay** (1694-1774).

Přechod vnějších stránek procesu obratu kapitálu (peněžní forma, na kterou se omezovali merkantilisté vyjadřuje jen jednu z několika stránek ekonomických procesů) k hlubším procesům výroby; zatímco merkantilisté řeší problém, jak získat finanční prostředky na financování válek, fyziokraté řeší problém, jak zabezpečit za získané finanční prostředky materiální zdroje a jak s nimi v armádě hospodařit. (Současně se u fyziokratů vyděluje ekonomie jako samostatná vědní disciplína.)

Za **zdroj bohatství a ekonomické síly** státu je považováno **zemědělství**:

„Panovník a národ nemají nikdy ztrácet ze zřetele, že jediným zdrojem bohatství je půda a že zemědělství toto bohatství rozmnožuje.“⁴⁵

Cestou k dosažení schopnosti vést úspěšně válku je sice bohatství země,

ale toho je možné dosáhnout jedině **dbáním „přirozených zákonů“**

(ekonomika je chápána jako samoobnovující se a samoregulující se proces), které nejsou závislé na vůli vlády (vláda nemá zasahovat do chodu ekonomiky, zatímco merkantilisté jsou pro vměšování státu do ekonomiky téměř bezvýhradně).

Aby stát mohl vést válku, musí být bohatý, aby byl bohatý, musí dbát

---

⁴⁵ Quesnay, F.: *Ekonomická tabulka a jiné ekonomické spisy*. Praha, 1958, str. 39.

přirozených zákonů ekonomiky a ty nejsou závislé na vůli vlády; ekonomické zákony jsou prvotní. Pregnantně se co do vztahu k vojenské síle státu vyjádřil Quesnay takto: „Toto zákonodárství ovšem nepřísluší ani národům, ani vládcům, kteří jim vládnou; jsou to tytéž zákony, které zajišťují úspěch zemědělství, které jediné je zdrojem bohatství... a vytváří síly potřebné pro jeho ochranu.“⁴⁶

Adam Smith (1723-1790)

(Je považován za zakladatele ekonomie jako vědy (vystupující u něj i několika následujících ne jako ekonomie (economics), ale jako politická ekonomie.

Současně je považován za tvůrce **liberalismu**, přišel s teorií spontánního řádu, tj. tím, že předpokladem bohatství všech členů společnosti je jejich svoboda, vzájemná konkurence a dělba práce, přičemž stát by měl zasahovat do ekonomiky co nejméně a vše ponechat na působení tzv. neviditelné ruky trhu (doktrína *laissez-faire*), je tvůrcem tohoto slavného podobenství.

Základem jeho ekonomické teorie je **teorie dělby práce**, resp. komparativních výhod; dle jeho mínění by měl stát zasahovat do ekonomiky co nejméně a vše ponechat na působení tzv. **neviditelné ruky trhu** (oproti tomu lze postavit v pojetí jiných tzv. viditelnou pěst, kteroužto je zasahování státu.)

Obecně dle Smitha platí, že ekonomika nemůže dobře fungovat, pokud do ní zasahuje stát; avšak stát pro to musí vytvářet podmínky, vytvářet „řád volného přístupu“, tzn. zaručit nestranné fungování celého systému (vytvořit nestrannou byrokracii, zajišťující rovné ekonomické podmínky pro všechny, zatímco dříve byla situace taková, že vladaři delegovali pravomoci disponování, což vedlo k obohacování se na úkor státu a ztrátám bohatství): „Násilí a obchod byly dvěma stránkami téže mince, protože neviditelná ruka potřebovala neviditelnou pěst, aby jí uhladila cestu předtím, než začne kouzlit.“⁴⁷

---

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Morris, I.: *K čemu je dobrá válka? (Konflikty a pokrok civilizace)*. Praha, Argo/Dokořán, 2017, str. 187.

Tedy oproti liberálům, kteří chtějí dirigismus omezit na co nejmenší možnou míru se odlišoval tím, že státu v rámci *laissez-faire* přisuzoval důležitou úlohu, což se zejména projevovalo v jeho názorech na válku a úloze státu v ní.

Válka je věcí státu a to věcí nejdůležitější: „První povinností vládců je ochrana společnosti před násilím a invazí jiných nezávislých států a tato ochrana může být provedena jen prostřednictvím vojenských sil. Ale náklady na přípravu vojenských sil v době míru a na jejich použití v ose války jsou velmi rozdílné v různých stádiích společnosti a v různých obdobích jejího rozvoje.“⁴⁸

Smith **válku** poprvé chápe jako **veřejný statek, veřejné zboží** (public goods), tzn. jedná se o výdaje, ze kterých mají užitek všichni.⁴⁹

Jak tedy ale válku, výdaje na nutnou obranu financovat? Smith odmítl merkantilistický imperativ, totiž že stát je povinen v době míru nahromadit tolik zásob drahých kovů (nejen), aby z tohoto válečného pokladu dokázal pokrýt výdaje na válku. Podle něj ohromný (skok o několik řádů) nárůst výdajů na válku úplně ruší význam a roli válečného pokladu. (Či-li přestává platit to, co do větší či menší míry doposud platilo, totiž že „*Bellum se ipsum alit*“.)

Evidentní je, že obrana je pro veřejné blaho a je proto nutné, aby se na výdajích na ni podílela celá společnost. Nicméně zde je třeba diferencovat: pro lovce a pastevce je válka pouhým rozšířením jejich denních úkolů, válečné náklady jsou osobními náklady účastníků války. Ale s růstem dělby práce a vzniku dělnictva se situace mění, v okamžiku vypuknutí války osobní příjem dělníka, tesaře, etc. „úplně vysychá“: „Proto, když jde do boje, aby bránil veřejnost, nemá žádný příjem. Je na

---

⁴⁸ Smith, A.: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, sv. II.. Praha, 1958, str. 36.

⁴⁹ Což se týká nejen nákladů na obranu, ale i nákladů na veřejné instituce, soudnictví, veřejné práce, „které by nikdy neexistovaly z popudů jednotlivců nebo malých skupin, protože jejich výnos by nikdy nezaplatil výdaje, ačkoli se mohou velmi často mnohonásobně vyplatit celé společnosti.“ (Tamtéž. str. 51.) Zde lze opět vidět, jak odůvodnění nákladů na válku představuje jeden z kořenů teorie veřejných financí, resp. externalit.

veřejnosti, aby ho živila."⁵⁰ Přičemž náklady na obranu by měly být jednotlivými členy společnosti placeny ne „podle výhod“, ale dle „schopnost placení“, tedy podle příjmů, protože chudí si nemohou dovolit adekvátní snížení platu (což znamená obrat od principu individuálního užitku z výdajů na obranu a příklon k zásadě přiměřenosti jejich financování).⁵¹

Poněkud paradoxní je, že byť byl Smith zastáncem *laissez-faire*, pro válku a obranu dle něj platí zvláštní měřítko efektivity, rozhodující je, co je pro stát nejlevnější a tím i nejvýhodnější. Zjišťuje a dokazuje, že to nejsou milice, ale pro obranu je nejlevnější stálá armáda.

Je jeden z prvních ekonomů, který se programově zabírá vztahem ekonomika - válka.

David Ricardo (1772-1823)

Na rozdíl od Smitha, který se zabíral spíše obecnými otázkami války, Ricardo se soustřeďuje ne jaká má být ekonomika obrany, ale na to, **jak vládám zabránit v nákladných válkách**, vedených na veřejný účet. Spolu s jeho ostatními názory na vliv války na ekonomiku, se proto někdy o Ricardových ekonomických názorech mluví jako o „antiválečném systému“. Pokud jde o celkové Ricardovy názory na válku, jsou negativní a válku odmítající. Válka dle něj narušuje přirozenou strukturu hospodářství, zejména tím, že mrhá výrobním kapitálem tak, že způsobuje přesun od výroby „mírového zboží“ na výrobu „válečného zboží“. Dochází tak k přesunu ve struktuře kapitálu a jeho spotřebě, od produktivního kapitálu k neproduktivnímu. Což se po skončení války (a přechodu na mírovou ekonomiku) může projevit katastrofálními důsledky, výsledkem může být nadměrná či nevyužitá kapacita určitých odvětví (která doposud

---

⁵⁰ Tamtéž, str. 37.

⁵¹ „Všichni různí členové společnosti by přispívali částkou, která by byla co nejvíce v souladu s jejich schopnostmi.“ (Tamtéž, str. 47.)

tak či onak sloužila válce). Současně **válka narušuje komparativní výhody**, na kterých je založena struktura hospodářství.⁵² (Komparativními výhodami pokud šlo o zemědělství se silně obracel proti názorům fyziokratů.)

Války dle Ricarda bývají zapříčiněny osobními politickými zájmy, kterými mohou být různé příčiny, především usilování o slávu, osobní prospěch, vlastní výklad národních zájmů, etc. Existují dva způsoby, jak válku financovat - zadlužení (půjčky) státu nebo daně (což je dle něj nepotřebné zlo); avšak Ricardo chce, aby byly války financovány z daní, jedině tak se mohou vystavit okamžitému hněvu těch, kteří musí války financovat, zatímco financování pomocí půjček znamená přesunutí nákladů na válku na budoucnost.⁵³ Obrovské půjčky, které jsou vymahatelné až v budoucnosti, pak umožňují vládám zahajovat války bez překážek. Pokud by ale byly financovány bezprostředním navyšováním daní, donutí vládu, aby musela obyvatelstvu (jehož reakce bude nejspíše veskrze odmítavá, pomineme-li bezprostřední důležité národní zájmy) čelit okamžitě. Avšak tento oprávněný Ricardův názor měl dva podstatné nedostatky. Vlády si už v jeho době běžně navykly financovat války z dluhů a zájmy jednotlivých subjektů nemusejí být identické se zájmy státu. Pokud jde o počet obyvatelstva, stejně jako D. Malthus i Ricardo spekuloval o tom, že musí existovat něco jako „železný zákon mezd“. Za války ale i za míru (komparativní výhody, imperiální expanze, pozice hegemonu, atc.) se mohou mzdy krátkodobě zvýšit, ale z dlouhodobého hlediska musí zákonitě dojít k jejich velkému snížení, což pro 19. století nemělo věstít nic dobrého (jinými slovy, výhledově „ponurou

---

⁵² Tato teorie komparativních výhod vznikla mj. během diskusí, jak nejlépe z hlediska Velké Británie financovat válku (konkrétně se jednalo o bojkot ze strany Francie, který omezil dovoz potravin výměnou za průmyslové zboží). Opět se zde ukazuje vliv války, když jedna z fundamentálních teorií mezinárodního obchodu vznikla na základě vysvětlení toho, co se během války s hospodářstvím děje.

⁵³ Což je obecnější problém daný konkrétními specifiky demokratických institucí, kdy jsou pro zastupitele nejdůležitější následující volby, proto je pro ně nejvhodnější přesouvat splácení neopodstatněných nákladů na bedra budoucích generací: „Zájem vlády je limitován volebním obdobím.“

budoucnost).⁵⁴

Thomas Robert Malthus (1766-1834)

Někdy bývá také označován za „ekonomu ponuré budoucnosti“.

V souvislostech našeho tématu je **někdy malthusiánství považováno za názor objasňující samostatnou příčinu vzniku válek** (viz dále, např. teritorialismus).

Svůj proslavená „**populační zákon**“ formuloval v textu *Esej o principu populace* z roku 1798. Příčinou **bídy** jsou potravní a rozmnožovací pudy. Lidstvo je spoutáno populačním zákonem. Podmínky obživy rostou lineárně (aritmeticky), zatímco populace roste geometricky, což je v rozporu s klesajícími výnosy v zemědělství, protože množství zemědělské půdy je omezené a proto dodatečné vklady kapitálu a práce do půdy podléhají působení zákona klesajících výnosů.

Východiskem z této situace je podle Malthuse alternativa: 1) tzv. morální zdrženlivosti; 2) pokud není zvolena první možnost, tedy ctnost, zbývá nucená volba bídy, což je podle něj nevyhnutelný zákon přírody. Prosperita (ať už je zapříčiněna tím či oním důvodem) vede k nárůstu populace, což vede k tomu, co bylo formulováno v populačním zákoně. To nutně vyvolá reakci, které Malthus nazývá formami populační kontroly, které ve svých důsledcích omezí velikost populace. Jsou jimi nemoci, hladomor a válka.

Ale válka (na rozdíl od nemocí a hladomoru) představuje z krátkodobého hlediska (válka prosperita, mír bída) paradox – vyvolává (krátkodobou) prosperitu, jež s sebou nese opět populační růst (který je vyšší než

---

⁵⁴ „Avšak v případě války by se zvýšila poptávka po lidech pro armádu a námořnictvo. Proto válka, financovaná z důchodu a ne kapitálu země, působí příznivě na růst obyvatelstva. Po skončení války, až se mi část mého důchodu opět vrátí a až bude tak jako dříve spotřebována na nákup vína, domácího zařízení nebo jiných luxusních předmětů, stane se obyvatelstvo, které za války přibýlo a které z toho důchodu žilo, přebytečným, vlivem tohoto přebytku na ostatní obyvatelstvo a jeho konkurencí o zaměstnání klesne hodnota mzdy a velmi se zhorší postavení pracujících tříd.“ (Ricardo, D: *Zásady politické ekonomie*. Praha, 1956, str. 283-284.

pokles způsobený ztrátami ve válce). A jelikož válka skončí, je populace velké (a stejně tak produktivní kapitál je najednou nadměrný), což znamená ještě větší (z dlouhodobého hlediska) bídu.

Chmurné Ricardovy i Malthusovy předpovědi se posléze díky působení hospodářských mechanismů nepotvrdily, tudíž ekonomická teorie odmítla i jeho populační teorii. Avšak pokud jde o myšlení týkající se války, korelace mezi vojenskou silou státu a velikostí jeho populace zůstává jednou z jeho proměnných. (Podobně zůstala součástí ekonomické teorie platná jeho teze, že blahobyt se neodvozuje pouze od ekonomického stavu společnosti, ale také od jejího populačního růstu.)

Jean Baptiste Say (1762-1832)

Do ekonomického myšlení vnáší myšlenku **investování do lidského kapitálu**.

Pokouší se o vyčíslení společenské hodnoty (ceny) lidského života.

Společnost investuje do dětí (náklady na výživu, vzdělání, etc.)

s předpokladem, že v jejich dospělosti se tato investice jejich účastí na produkci společnosti vrátí, tzn. náklady se neamortizují ani společensky, ani individuálně. Muž padlý ve válce nejenže nemůže zajistit svoji vlastní reprodukci, ale nemůže se podílet ani na budoucích investicích do svých dětí.

Jestliže Smith a Ricardo zohledňovali jen vlastní výdaje na obranu (tj. z hlediska časového minulost a přítomnost), Say se pokusil nahlížet na ekonomickou problematiku i z hlediska budoucnosti, právě vyčíslení společenské hodnoty lidského života.

Odtud jeho negativní hodnocení války - válka stojí více, než jaké jsou výdaje na ni spotřebované, protože stojí i výtěžky, kterým zabraňuje vzniknout. (Později tento motiv vystupuje v ekonomii jako **teorie nedostatečné spotřeby**, resp. teorie „**ucpaných odbytových nákladů**“.)

Ve svém názoru na ekonomickou nepotřebnost a škodlivost války je radikální: „Smith nazývá vojáka neproduktivním dělníkem. Kéž by nebyl

ničím horším! Ale voják je spíše dělníkem ničení, který nejenže neobohacuje společnost žádnými produkty a nejenže spotřebovává produkty potřebné k jeho užití, ale velmi často je povoláván, aby ničil plody těžké práce ostatních, a to bez jakékoli osobní výhody pro něj z toho plynoucí.“⁵⁵

Karel Marx (1818-1883), Bedřich Engels (1820-1895)

(Zde jsou zmiňováni jako ekonomové.)

K. Marx o válce v souvislostech ekonomických nepojednával, válka mu byla výhradně projevem třídního boje a vojsko chápal jako utlačovatelský nástroj, pokud nešlo o „revoluční“ armádu, jenž nebyla ničím jiným než personifikací zákonitostí pohybu dějin.

Oproti tomu B. **Engels** byl odborníkem na vojenské otázky (dokonce jeho přezdívka zněla „Generál“) a široce na toto téma publikoval. V souladu s celým marxistickým konceptem zdůrazňoval úlohu ekonomické základny jako hlavního momentu vojenské síly a to, jak podmiňuje taktiku a techniku: „Celá organizace armád a jejich způsob vedení boje, a tedy i vítězství a porážka, jsou závislé na materiálních, tj. ekonomických podmínkách: na lidech a na zbraních, tedy na kvalitě a kvantitě obyvatelstva a na technice.“⁵⁶

V souladu s marxistickým paradigmatem nepatří vojenství, válka, etc. do sféry výrobní (průmysl spotřebitelský a průmysl výroby investičních statků).

---

⁵⁵ Cit. dle Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 61.

⁵⁶ Marx, K., Engels, B.: *Spisy*, sv. 20. Praha, 1966, str. 177.

D. MODERNA

D1. Války národů

Technika

V 18. a 19. století průmyslová revoluce nezměnila jen výrobu a dopravu zboží. Pokud jde o základní charakteristiky, končí proces, který začalo zavádění střelných zbraní: **síla svalů a větru byla nahrazena jinými energiemi (RMA)**.

Objevují se a široce rozšiřují lodi na parní pohon, vlak, telegraf, spalovací motor, bezdýmný střelný prach – to vše našlo své využití jak v civilu, tak i ve vojenství.⁵⁷ Objevily se i nové mechanizované zbraně, což způsobuje velký převrat: zavedení zbraní zabíjejících na velkou vzdálenost odosobnilo krveprolévání i pro ty, kteří měli nějaké zábrany.

Zvýšila se anonymita zabíjení.

Ve zvýšené míře dochází k militarizaci společnosti (jako přehnaného uctívání armády) a s ní spojenému opětovnému nárůstu výdajů na vojenství (v letech 1874–1896 narůstají výdaje na obranu v Německu o 79%, Rusku o 75%, Velké Británii o 47% a ve Francii o 43%).

Jednou z největších inovací bylo využívání **železnice** pro válečné účely, což zvyšuje rychlost přesunu, vojáci dorazí na místo určení v plné síle, armády nejsou závislé na předsunutých skladech, umožňuje to evakuace nemocných a raněných⁵⁸, etc.

Vzniká **generální štáb** a jsou zakládány válečné akademie pro vzdělávání

---

⁵⁷ Což poukazuje na narůstající složitost zbraňových systémů, jejich obsluhy, etc., od čehož se odvíjí narůstající význam vzdělání ve vojenské oblasti (čímž se opět přibližuje civilní sféře). V této souvislosti se proslavilo třeba tvrzení, podle kterého „francouzsko-pruskou válku vyhráli pruští učitelé“; podobně o bitvě u Waterloo se tvrdí, že „bitva byla vybojována na hřištích Etonu.“ (Ve městě Eton se nachází nejkvalitnější britská internátní střední škola.)

⁵⁸ Údaje se různí, ale do r. 1870 byl poměr (v armádách) mrtvých z bojových příčin (zabití; ranění, kteří posléze umírají; nezvěstní) a mrtvých z nebojových příčin (především nemocí, ale i úrazy) 1:8, teprve v roce 1918 se tento poměr vyrovnává.

důstojníků (britská Royal Military College jako první v roce 1802) - válka se stává záležitostí vědeckých výpočtů, administrativního plánování, profesionálních expertiz. Předobrazem velkých válek v Evropě byla prusko-francouzská válka (1870), jehož výsledkem bylo sjednocení Německa.

Počínaje zhruba koncem napoleonských válek (1815) až do rozpadu Sovětského svazu nevznikl v Evropě žádný stát bez války (mimo odtržení Norska od Švédska v roce 1905; a později s jedinou výjimkou, kterou bylo rozdělení Československa), byť se tak třeba dělo formováním a rozpadem mnohonárodnostních říší a impérií. **„Národ a válka jsou blízcí příbuzní.“**⁵⁹ [Zvýrazněno J. K.]

Pokud jde o námořní válku, v roce 1906 byla ve Velké Británii na hladinu spuštěna bitevní loď *Dreadnought*, která znamenala kvalitativní změnu v nástrojích námořní války a odstartovala velký **závod v námořním zbrojení** (někdy je tato situace považována dokonce za start vůbec prvního klasického závodu ve zbrojení, jakých posléze zná 20. století bezpočet). Na začátku století (konkrétně USA v roce 1910) začal také proces přechodu na jiné palivo pohánějící lodě, z uhlí na naftu. V praxi to znamenalo, že loďstva už nebyla tak výrazně omezována sítí uhelných zásobovacích stanic.

Ekonomika

Spíše záležitosti administrativní, než ekonomické; války už mají být vedeny za využití veškeré energie národa s cílem totálního vítězství (Clausewitz). Války, resp. příprava na ně, se stávají u některých zemí (zejména Německo) součástí běžného mírového chodu ekonomiky, v jiných tomu tak nebylo (carské Rusko). (Jeden příklad za všechny. Výše bylo poukázáno na to, jak ohromnou úlohu ve vojenství sehrály železnice.

---

⁵⁹ Langewiesche, D.: „Válka jako stvořitelka a ničitelka národů, národních států a impérií. (Evropská zkušenost od napoleonské éry)“. *HISTORIE - OTÁZKY - PROBLÉMY* 1/2016, str. 21.

Ještě před francouzsko-pruskou válkou obě země budovaly obě země svoji železniční síť převážně s ohledem na vojenské potřeby. V tom Německo pokračovalo plánovitě i dál, což, jak se ukázalo, mělo ohromný dopad na průběh 1SV.⁶⁰⁾

Ekonomie

Nástup neoklasicismu (přelom 19. a 20. stol.), hlavní problém - **vzácnost**; malý zájem o ekonomii války; nicméně otázka: jaké mají být v době míru investice do obrany vzhledem k pravděpodobným nákladům války; v podstatě soustředění na **navalismus** (viz Mahan) a z něj vyplývající závody ve zbrojení (viz *Dreadnought*).

Navalismus ale neznamenal účast ekonomů na jej se týkajících relevantních problémech, ale byl spíše funkcí reakce, resp. odpovídajících úvah, které se týkaly námořní strategie (pravidlo dvou flotil, ve kterém se stanovilo, že Velká Británie by měla mít větší loďstvo než je součet velikostí dvou v pořadí po ní následujících flotil).

V souvislosti s druhým se ukázalo, že navýšení investic do obrany nemusí nutně znamenat větší bezpečnost, protože investice mohou vést ke vzniku závodů ve zbrojení, jejichž výsledkem může být třeba i snížení bezpečnosti.

Ekonomové se nezaobírali otázkami války a vojenské ekonomiky také proto, že až do 1SV všechny záležitosti týkající se vojenství, byly považovány za záležitosti výlučně vojáků (což mělo později drtivý dopad na fungování válečných ekonomik, protože armádám chyběli vojáci, kteří by byli vyškoleni v ekonomických záležitostech a rozuměli jim).

Ale v některých případech si samotní vojáci uvědomovali to, že moderní technika mnohé změnila, že válečná ekonomika nemůže být jen adaptací mírové ekonomiky. Válečná ekonomika byla v tomto případě chápána jako

---

⁶⁰ Viz Wolmar, Ch.: *Vlaky a války*. Praha, BB/art s.r.o., 2012.

přirozený stav ekonomiky, neplatí oddělení válečného stavu od mírové ekonomiky (což si uvědomili němečtí generálové a admirálové v 90. letech 19. stol. a dvojkolejnost ekonomiky prosadili i navzdory přesvědčení politiků).

Jindy k tomu nedošlo a během 1SV to s sebou přineslo adekvátní následky.

D2. Války techniky

Rokem 1914 nastává éra **totálních válek**, přičemž se jedná o jev, který znamená novou kvalitativní změnu, pokud jde o vedení, způsoby a dopady války - **revoluce ve vojenství**.

Jedná se o války - globální (1SV se zúčastnilo 32 států a geograficky zahrnuje téměř všechny světadíly (mimo Antarktidu a J. Ameriku); 2SV se zúčastnilo 70 států (80 procent světového obyvatelstva) a geograficky zahrnuje téměř všechny světadíly (mimo Antarktidu));

- jejich příčiny jsou komplexní;

- rozsah ohromný a intenzita obrovská;

- dopady na charakter válčení revoluční;

- zasahuje všechny sféry života člověka (jedná se o „... totální mobilizaci veškerých zdrojů společnosti k vleklé válce trvající několik let.“⁶¹);

- materiálové a lidské ztráty nespočitatelné;

- následky nesmírné;

- stírá se rozdíl mezi kombatanty a nekombatanty⁶²; („Tradiční rozdíl

---

⁶¹ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 114.

⁶² Zde je možno vidět meritum celého problému, resp. ukazuje se zde, proč totální válka zahrnuje celou společnost. Ten, kdo střílí na protivníka, tedy spotřebovává munici, je voják, tudíž je legitimním cílem válečného úsilí. Tím, kdo mu munici dopravuje do zákopů z divizních skladů, je také voják, tudíž je legitimním cílem válečného úsilí. Munici do divizních skladů dejme tomu z armádních dopravuje také voják, tudíž je legitimním cílem válečného úsilí. Ale munici do armádních skladů od výrobce (z muničních továren) už může dopravovat nejen voják, ale i civilista. Je tento tudíž legitimním cílem válečného úsilí? Munici vyrábí civilista, ale munici se válka vede, je tento tudíž legitimním cílem válečného úsilí? Munice se vyrábí z jistých materiálů, surovin, polotovarů, etc., které musí být někde vyrobeny, resp. získány; ten, kdo toto

mezi vojákem a civilistou, který byl v osmnáctém a devatenáctém století tak zřetelný a který přežil dokonce i první světovou válku, opět zmizel.“⁶³, či jinak, „Legitimním vojenským terčem se stala veškerá schopnost každé společnosti vést válku.“⁶⁴;

- jsou provázány ohromným tlakem na morálku všech („Válka dvacátého století už nebyla, jak tomu bývalo v minulosti, konfliktem pouze mezi ozbrojenými silami, dokonce ani mezi státními pokladnami ne. Byl to konflikt síly a morálky jednotlivých válčících populací.“⁶⁵);

- mají intenzivní dlouhé trvání (1.SV - 4 roky 4 měsíce; 2.SV (Evropa) - 5 roků, 9 měsíců, (s Japonskem) 6 roků, 2 dny (2. září);

- jedná se o války opotřebovovací, tzn. k rozhodnutí dochází až tehdy, kdy je jeden z protivníků totálně vyčerpán.

Celkově lze totální válku charakterizovat takto: „Jednoduše řečeno, totální válka byla revolučním odklonem od tradičních teorií konfliktu. Aby byly schopné vést totální válku, musely státy mobilizovat všechny materiální, intelektuální a morální zdroje svých občanů. Nepřátelská komunita jako celek (její vědci, dělníci a sedláci) se takto nepřímo stala legitimním předmětem války.“⁶⁶)

Dle Morgenthause lze válku charakterizovat jako totální tehdy, pokud je u následujících čtyř rysů splněno to, že podíl obyvatelstva tvoří

---

produkuje, je civilista, je tento tudíž legitimním cílem válečného úsilí? Pracovník v muniční továrně i ten, kdo jej zásobuje, musí být nějak živen, nejspíš přes síť zprostředkovatelů zemědělcem, je tudíž tento legitimním cílem válečného úsilí? Ženy, pokud nepracují (třeba zrovna v muničních továrnách), plodí potomstvo, které se může z dlouhodobého hlediska stát vojáky nebo pracovat pro válku, jsou ony tudíž legitimním cílem válečného úsilí? Stále složitější zbraně vyžadují vzdělání, jsou tudíž vzdělávací instituce a všechno, co s nimi souvisí, tudíž legitimním cílem válečného úsilí? Autor tohoto textu se domnívá, že v mnoha případech (pokud pomineme takové skutečnosti, jako je plánovitá genocida, kruté zacházení s civilisty nebo válečnými zajatci, etc.) je za totální války stanovení hranic mezi legitimností a nelegitimností cílů válečného úsilí zhola nemožné, tudíž, cynicky řečeno, diskuse o tom, bylo-li např. bombardování Drážďan, Coventry, Tokia či svržení atomových bomb, jsou do jisté míry nesmyslné. Což ovšem odkazuje k jednomu z největších filosofických problémů týkajících se společnosti, totiž ke vzájemným vztahům mezi legitimností a legalitou, etc.

⁶³ Tamtéž, str. 136.

⁶⁴ Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 28.

⁶⁵ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 131.

⁶⁶ Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 151.

většinu. Válka se pak stává totální ve čtyřech ohledech: 1) vzhledem k podílu obyvatelstva, které se ve svých emocích a přesvědčení zcela ztotožňuje s válkami svého národa; 2) vzhledem k podílu obyvatelstva, které se války účastní; 3) vzhledem k podílu obyvatelstva, které je válkou zasaženo; 4) vzhledem k cíli, ke kterému válka směřuje.⁶⁷

D21. První světová válka (1SV)

Důvody

„Rakušané se obávali, že pokud se nepostaví hrozbě srbského nacionalismu a panslavismu, nemusela by jejich mnohonárodnostní říše přežít. Němci se obávali toho, že dopustí-li ponížení a oslabení Rakouska, svého nejbližšího a nespolehlivějšího spojence, bude to mít i následky pro ně. Rusové se obávali ohrožení své prestiže a autority jako ochránce Slovanů, pokud by dovolili Rakousku porazit a ponížit Srbsko. Francouzi se báli většího počtu obyvatelstva, ekonomických zdrojů a vojenské síly svého německého souseda. Hlavní obranou Francie proti hrozbě německé síly bylo její spojení s Ruskem. To bylo nutné chránit. Britové se báli okupace Nizozemska nepřátelskou silou, především nepřátelskou silou vlastníci velké moderní válečné námořnictvo. Ale ze všeho nejvíc se báli o dlouhodobou bezpečnost svého království, pokud nepodpoří Francii a Rusko, své hlavní imperiální rivaly, jejichž přátelství už deset let vytrvale pěstovali.

Všechny vlády se bály svého lidu. Někteří státníci vítali válku na základě přesvědčení, že se stane společenským výchovným prostředkem, jenž zbaví společnost odpadlických elementů a způsobí návrat vlasteneckých hodnot. Jiní se báli, že bude mít na společnost rozkladný účinek, že způsobí destrukci a transformaci všeho, čeho se dotkne.“⁶⁸

---

⁶⁷ Morgenthau, H. J.: *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace.* New York, Alfred A. Knopf, 1962, str. 365.

⁶⁸ Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války.* Praha, MF, 2007, str. 130.

Obecně se dá říct, že na politické úrovni obavy ze změny status quo (dohodové mocnosti) naděje na jeho změnu (ústřední mocnosti, zejména Německo) byly příčinou vzniku 1SV.

Nicméně existovaly i jiné (tím nemáme na mysli sarajevský atentát, který byl jen bezprostřední příčinou, spouštěčem vypuknutí Velké války).

Příčiny vyplývající z překotného technického rozvoje, který rozpoutal nové tlaky a přesměroval stávající (ropa, uhlí, etc.); touha Francouzů opětovně navrátit zemi ztracené Alsasko-Lotrinsko; dle některých historiků samotná existence železnic, které byly budovány tak, aby mohly být v první řadě využívány k vojenským účelům; snaha o přerozdělení kolonií, apod. ne v neposlední řadě se jednalo o příčiny, které pramenily z určitých pnutí vlastních člověku, zejména to, že vojenští představitelé byli příliš mladí na to, aby se zúčastnili prusko-francouzské války z roku 1871, tudíž se oddávali romantickým představám o válečném konfliktu; to, že v Evropě převládl „kult ofenzívy“, na jejímž základě byli vojenští (a nejen oni) představitelé přesvědčení, že ofenzíva přináší výhodu ve vedení války a že útočník tak může dosáhnout rychlého rozhodujícího úspěchu (přitom byly opomenuty zkušenosti z americké občanské války, rusko-japonské, búrské a rusko-turecké (1877-78), jež ukázaly sílu nových obranných technik (viz níže citovaný Fuller).

Zejména poslední skupina příčin vedla k tomu, že „stejně jako v roce 1789 se uvolnilo obrovské množství zadržované energie.“⁶⁹

Technika

Vstřebala do sebe všechny předcházející inovace a zdokonalila je a přišla s bezpočtem nových (stejně jako 2. SV). (Proto se v následujícím textu omezíme jen na obecné záležitosti, které představovaly

---

⁶⁹ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 114.

radikálnější změnu proti předchozímu stavu.)

Vznikl jednotný náboj, což umožnilo vytvoření nových pušek a pistolí, kulometu i samopalů. Sféra válčení se rozšířila i pod hladinu (ponorky) a do vzduchu (letadla, vzducholodě). Nastupovala elektřina a široce se využíval spalovací motor. Objevily se tanky; objevila se i první letadlová loď. Na západní frontě skončily během několika týdnů dějiny jízdy, na východní si jízda ještě několik let svoji funkci ponechala. Byly nasazeny i bojové plyny. Zmizela válka, kdy o jejím výsledku rozhodovala jedna (nebo několik málo) rozhodující bitva, válka se stala především **válkou opotřebovací**, válkou směřující vyčerpání protivníka, „válkou materiálu“, kdy ani jedna strana nebyla schopna rozhodnout válku ryze vojenskými prostředky (pokud se ovšem dá u války totální hovořit o ryze vojenských prostředcích), protože obrana nabyla převahu nad útokem, dle generála Fullera bojiště 1SV ovládla „defenzivní trojice - rýč, kulka a drát“. Vzhledem k předcházejícím konfliktům se zásadním způsobem tedy změnil charakter válčení, už nerozhoduje důležitá bitva (nebo bitvy), ale ekonomická síly a potenciál válčících stran: „Koncem roku [1915 - pozn. J.K.] bylo jasné, že napoleonské zásady, podle nichž byli vojáci vychováni už sto let - v německé terminologii *Niederwerfungsstrategie*, strategie úplného zničení - jsou již neplatné. Poučnější tu byly války sedmáctého a osmáctého století, kdy strategickým cílem nebylo zničení nepřátelských vojsk, ale vyčerpání ekonomických zdrojů nepřítele - opotřebovací válka, *Ermattungsstrategie*. Zatímco však v osmáctém století toho bylo možné nejsnáze dosáhnout vyhýbáním se boji, ve dvacátém se to dělo jeho vyvoláváním: útoky vedenými bez očekávání podstatného taktického úspěchu, ale tak, aby nepřítel musel své zdroje vyčerpat dříve než vlastní strana.“⁷⁰

Technické změny, jak už bylo výše mnohokrát řečeno, ovlivňují podobu

---

⁷⁰ Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principál, 1997, str. 115-116.

válčení. Nové technické vynálezy a jejich (možná) úloha v podobě válčení se zrcadlí v konceptech (či vizích) některých vojenských teoretiků, kteří se nevěnují tomu, CO válka je, nicméně ovlivnili vojenskou teorii tak, že se jejich názory podepsaly na charakteru, prostředcích a cílech obou světových válek.

Především se jednalo o tato, v dějinách vojenství proslulá jména, která předznamenala vývoj taktiky v obou světových válkách.

Alfred Thayer Mahan (1840-1914)

Hlavní proslavené dílo: *The influence of Sea Power upon History 1600-1783* (1890).

Hlavní myšlenkou knihy je, že pro státy je nejdůležitější ne vláda nad pevninou, ale kontrola moře (Britové): „Kdo vládne na moři, vládne obchodu, kdo vládne obchodu, disponuje bohatstvím světa, kdo disponuje bohatstvím světa, je vládcem světa.“ Což byl odraz pozice, ve kterém se po 19. a začátek. 20. stol. nacházela Velká Británie, resp. recepce prostředků, kterými tato pozice byla dosažena a udržována. Tento koncept, ve své době přesně zrcadlící stávající situaci, přestal platit se změnou poměru sil a hegemonu během 1SV. Toto přesvědčení došlo svého výrazu v tzv. navalismu, který vyjadřoval způsob, jakým si Velká Británie vydobyla pozici hegemonu, kterou ještě zastávala až do 1SV (*pax britannica*).

Giulio Douhet (1869-1930)

Hlavní proslavené dílo: *Nadvláda ve vzduchu* (1921).

Přesvědčení o tom, že o výsledku války mohou rozhodnou samotné strategické letecké síly, přeceňuje význam bombardování (z něj pak vycházejí Walther Wever, Billy Mitchell, Hugh Trenchard). Jak 1SV, tak zejména 2SV ukázaly, že samotné použití leteckých sil nepostačuje, samotné nedokáží zničit nepřátelskou vojenskou kapacitu, rozhodnout válku a ani podlomit morálku civilního obyvatelstva.

Lidell Basil Henry Hart (1895-1970)

Nejdůležitější jsou tankové síly (také J. F. C. Fuller, Giffard Martel; z nich pak vycházejí vojenští praktici jako byl třeba Heinz Guderian nebo maršál

Michail Tuchačevskij), které měly tvořit základ vševojskových formací.

Vševojskové formace mají zásadní význam, pokud je používá jen jedna strana válečného konfliktu (*Blitzkrieg*), jakmile si jej osvojí i další, její význam se zmenšuje, byť od doby 2SV zůstávají vševojskové motorizované formace jádrem pozemních ozbrojených sil.

Nicméně se jednalo o „celostního“ vojenského teoretika, který snad nejvíce jako teoretik ovlivnil vojenskou praxi.

Ekonomika

Zřejmě rozhodujícím faktorem vítězství dohodových mocností byl vstup USA do války. Pro 1SV i 2SV je typická totální mobilizace, což v první řadě znamená, že se jedná o militarizaci hospodářství (ekonomiky) formou státního intervencionismu. Soukromé vlastnictví zůstává zachováno, ale zásadní vliv na chod ekonomiky začíná mít stát (což nastává vůbec poprvé v dějinách kapitalistických zemí a netýká se to později pochopitelně tehdejšího SSSR).

Důsledky 1SV: masové ztráty; vše se musí splatit z veřejného dluhu; závažný všeobecný ekonomický rozvrat, který stěžuje návrat k nastupující cyklické ekonomice (hyperinflace v Německu, nezaměstnanost ve Velké Británii); důsledky pro budoucnost - podmínky Versailleské dohody.)

Všechny zúčastněné státy fungovaly na principu **státního intervencionismu** (někdy se také používá termín válečné řízené hospodářství) se děje prostřednictvím zvláštních ustanovených orgánů a má tyto hlavní charakteristické rysy:

- řízení průmyslové výroby a oběhu zboží;
- centrální regulace zemědělské výroby a monopolizace výkupu zemědělských výrobků;
- státní kontrola zahraničního obchodu a mezistátního platebního styku;
- přidělování státních zakázek;
- státní přidělování surovin, paliva a pracovní síly;

- státní řízení cen a mezd,
- přidělový systém v zásobování obyvatelstva (za 1SV přidělový systém zavedly jen některé země - Rakousko-Uhersko (který u nás přetrval až do r. 1922), Velká Británie (v posledních fázích války), Německo, Maďarsko, Francie (v posledních fázích války).

Následky 1SV

S výjimkou USA a částečně Japonska neexistovala velmoc, která by nebyla válkou zásadním způsobem hospodářsky oslabena, v tomto smyslu její výsledek nečinil rozdíl mezi vítězi či poraženými. Znamenalo to počátek procesu umenšování významu Evropy co do jejího postavení ve světovém ekonomickém a politickém systému, konec „evropského zázraku“.

Za války i po ní generovala extrémně silnou poptávku, která našla odezvu v zámoří. V průmyslových výrobcích ji vyplňovali na prvním místě Spojené státy, hned za nimi modernizované Japonsko. V oblasti agrární produkce to byly stávající producenti v Severní Americe, konstitovaly se zcela nové či dosud druhořadé produkční oblasti. Argentina, Austrálie, Nový Zéland, Jižní Afrika zásobovaly bojující armády i zázemí potravinami a po skončení války a obnově evropské produkce tlačila jejich konkurence ceny agrární produkce strmě dolů.

Ale možná důležitější byl ještě další důsledek. Válečná ekonomika s dominantní rolí státních institucí zachvátila dříve či později všechny ve válce zúčastněné země. Skokově se zvýšil rozsah a důslednost nejrůznějších regulací a intervencí, nevratně se posunul vliv státních orgánů na každodenní ekonomické rozhodování. (Jestliže do roku 1914 bylo rozhodování o alokaci zdrojů v převážné či naprosté většině doménou individuálních ekonomických subjektů, pak válka znamenala vítězství „společenského“ veřejného zájmu, což pro následující dobu znamenalo, že společnost stále ochotněji akceptovala potřebu pravidelných a později trvalých regulatorních zásahů centrálních orgánů.)

Válka přinesla ohromující míru zdanění, která byla mimo jakoukoliv představitelnou realitu. Po válce sice daňové sazby poklesly, ale nikoliv na předválečnou úroveň. (Jedná se o příklad fungování „efektu západky“ - míra regulace a státních intervencí se pohybuje směrem nahoru skokově a řádově v době ekonomických či politických otřesů, aby se pak už nikdy nevrátila na původní úroveň.)

Naprostá většina válečných výdajů byla financována zadlužením a inflací, jejímž ochotným spolutvůrcem se staly centrální banky, které kdysi oficiálně vznikaly jako strážci cenové a měnové stability.

Válka také znamenala jednu z posledních ran světovému měnovému systému a zlatému standardu.

Finanční katastrofa učinila z Velké Británie obra na hliněných nohou, nastal konec *pax britannica*. Propad mezinárodního obchodu byl takový, že objem světové obchodní výměny vyrovnal výsledek z posledního předválečného roku až po roce 1945. Dlouhodobá expanze mezinárodní obchodní výměny, jež byla jako jeden z nejdůležitějších jeho činitelů tahounem světového ekonomického růstu druhé poloviny 19. století, se stala minulostí. A události Velké války také otevřely dveře tomu nejhoršímu, co kdy lidstvo samo sobě připravilo - pro realizaci hrůzných vizí teoretiků komunismu a nacismu.

Ekonomie

Až do 1SV byla vojenská oblast valnou měrou chápána jen jako záležitost vojáků, resp. vlád. 1SV zásadně tento náhled změnila, vytvořilo se zcela nové spojení mezi válečnou silou a celou hospodářskou strukturou společnosti. Což se nejvýraznějším způsobem odráží v **neoklasicismu** (ale i jinde se stává ekonomie války důležitou částí ekonomie (Německo - vychází se z historické školy, apod.)).

Mezi nejdůležitější neoklasické ekonomy v tomto období patří:

Francis W. Hirst (1873-1953)

Na základě statistických dat a ekonomických údajů došel k závěru, že o válce všeobecně panují tři falešné představy: že přináší ekonomické výhody, zvyšuje bohatství a je dobrá pro obchod. Navíc pokud jde o konjunkturu, kterou s sebou válka většinou nese, jedná se o falešný stimul pro hospodářskou aktivitu, jakmile tento zanikne, začne zvýšené množství pracovních sil soutěžit na trhu se značně sníženým množstvím kapitálu.

Hirst také důsledně upozornil na těsnou spjatost války a ekonomiky: „Luky, šípy a katapulty vytlačil střelný prach. Došlo k organizaci armády. Úspěch začal čím dál více záviset na drilu, výcviku, technice, mechanických dovednostech, vybavení a strategii. Moderní bitvy vyhrávají pracovníci ve slévárnách, strojových parcích a laboratořích.“⁷¹

Arthur Cecil Pigou (1887-1959)

V souladu se Smithem považoval válku za nutné zlo, uznával nutnost být nákladně vojensky připravenosti. Zabýval se přímo ekonomikou války, jeho dílem byla *Politická ekonomie války* (1921).

Příčiny války jsou dle něj povytce hlavně ekonomické, cílem je dosažení zisku.

V podobě Národního vojenského fondu vymezuje základní součásti

válečněekonomického potenciálu (VEP), tedy všech prostředků, které může určitá společnost vynaložit na vedení války. Vymezuje, co jej tvoří, způsoby jeho zvyšování i způsoby placení nákladů války.

VEP tvoří: - zvyšování výroby; - zmenšování osobních fondů; - snižování investic v sektorech, které nevyrábějí vojenskou produkci; - existující kapitál.

Dále jej jako potenciální zdroje válečného úsilí tvoří „aktivní kapitál“: - prodej vlastního kapitálu do zahraničí za vojenské dodávky;

---

⁷¹ Hirst, F. W.: *The Political Economy of War*. London, 1914, str. 86.

- prodej zahraničních vlastnických titulů; - prodej cenných papírů neutrálních zemí; „pasivní kapitál“ pak tvoří - soukromé a státní válečné půjčky.

V míru nejsou zdroje země využívány na maximální možnou úroveň, protože část obyvatelstva získává dodatečné statky prostřednictvím využívání volného času.

Možné zdroje zvýšení VEP v době války: - růst rozsahu pracovní doby; - omezení stávek; - snížení nezaměstnanosti; - zvýšení efektivity výrobních a obslužných činností; - redukce volného času (prodloužení pracovní doby); - redukce objemu zásob směřujících k novým investicím (zejména těch, které mají sloužit k výrobě spotřebního zboží a investicím do neproduktivních sektorů (školy, etc.)); - zmenšování zásob existujícího kapitálu (nařízení minimálních zásob v podnicích); zavedení státního válečného hospodářství: regulace surovin, kontrola cen, alokace pracovní síly, kontrola platů, kontrola soukromých zisků, regulace nabídky a racionalizace předmětů denní potřeby (náhražky apod.).

Je pro zavedení řízeného hospodářství, protože tržní systém v podmínkách války neobstojí.

Způsoby placení nákladů války: - státní přímé zasahování; - rekvírování (za úplatu), v krajnosti konfiskace; - půjčky (ne donucení - příliš riskantní experiment; ani ne jako prostředek stimulace zvyšování úrokové míry), měly by být diferencované dle široké škály zájemců a pro ně atraktivní; - „přímé negativní metody“: omezení možností alokace financí občanů, cenová regulace a přidělový systém, regulace zdrojů; podle Pigoua nekompromisně dávka z majetku; za nejméně vhodný prostředek placení války považuje inflaci.

Válečné ztráty, resp. válečné výdaje (náklady) lze jen částečně zachytit prostřednictvím státních rozpočtů; peněžní vyjádření (státní rozpočet sice reálně zrcadlí stupeň využití VEP), ale existují i ztráty, které mají mimoekonomickou povahu - zranění, nemoci, omezení obchodu, pokles

výkonnosti podniků, ztráty odbytových trhů, etc.

Upozornil na to, **mírová ekonomika se podstatným způsobem odlišuje od ekonomiky války**; válečné zkušenosti mohou poskytnout jen minimum vodítek pro normální ekonomiku, čímž se vymezil proti některým jiným ekonomům, kteří tvrdili, že jim váleční zkušenosti s ekonomickou mobilizací (1SV) otevřely jako profesionálům oči, jak by zkušenosti s řízením válečné ekonomiky mohly napomoci fungování ekonomiky v době mírové. Většinou se v této souvislosti uvádějí dvě oblasti, které by měly být aplikovatelné i v době normálního vývoje hospodářství.

Jednak by zvýšení výkonu mohlo být dosaženo koordinací činností, zejména podporou tvorby a sdílení informací. Což v době války zajišťují ústřední průmyslová sdružení. Podle Pigoua sice utajováním informací v rámci konkurenčního prostředí vede k mrhání a ztrátám, ale v době míru by se k takovému způsobu předávání a tvorby informací mělo přistupovat opatrně, neboť by to lehce mohlo vést „k ustavení mocných kvazi-monopolních organizací, které kdyby chtěly, tak by dokázaly obírat drastickým způsobem společnost o peníze.“⁷²

Podobně je tomu s vynálezy, které jsou produktem války, aby se pak staly významným a pokrokovým produktem mírové ekonomiky. Problém dle Pigoua spočívá v tom, že za války jsou vlády ochotny podpořit jakýkoliv, byť velmi riskantní projekt bez ohledu na náklady. Za míru to ale dle autora funguje přímo naopak, proto je tato aplikace nepřenositelná. Pro období míru totiž platí: „Naděje na zisk působí mnohem silněji na soukromé podniky než na státní orgány, zatímco strach ze ztrát působí naopak mnohem silněji na státní orgány.“⁷³ Tudíž v normálně fungující mírové ekonomice nemají státní orgány na rozdíl od soukromých subjektů tendenci riskovat. Nicméně během války tržní mechanismu nemůže obstát, proto není jeho dosavadní (neomezené) fungování v zájmu národa. Stát tudíž musí

---

⁷² Pigou, A. C.: *The Political Economy of War*. London, 1921, str. 237; cit dle Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 81.

⁷³ Tamtéž, str. 398; str. 81.

zasahovat do fungování ekonomiky.

Amerika a ekonomie války

Syntézu dosavadní americké válečné ekonomiky představuje učebnice: Neal, A. C. (ed.): *Introduction to War Economics by Brown University Economists*, Chicago 1942.

Válečná ekonomika je v ní vymezena takto: „Válečná ekonomika se zabývá alokací produktivních zásob národa tak, aby bylo možno dosáhnout vítězství nad nepřáteli země co možná nejrychleji.“⁷⁴ Dle tohoto reálné zdroje válečně hospodářského úsilí tvoří: - růst produkce; - pokles individuální spotřeby; - redukce civilních investic; - existující kapitálové vybavení; - zahraniční půjčky a dary.

Diferuje se „ekonomický válečný potenciál“ a „válečný potenciál“.

Válečný potenciál je širší kategorií, kterým je schopnost každého prostředku sloužit válečným cílům. Válečnými potenciály pak jsou: lidský, psychologický, kapitálový, geografický, vojenský, etc.; ekonomický je jen jedním z nich.

Důležitá je analýza podmíněných faktorů transformace civilní výroby na vojenskou. Omezujícími podmínkami jsou zejména: - úroveň výzbroje v okamžiku vypuknutí války; - věčná struktura vojenské výzbroje; - rychlost požadovaných změn; - množství výrobních zásob a kvalita výrobního aparátu.

Žádná válka ještě nebyla prohrána z důvodů nedostatku financí či surovin, etc. Jiný autor v této souvislosti zdůrazňuje, že charakter současné války je takový, že poraženým se stane ten, kdo dřív podlehne opotřebení, vyčerpání, únavě, čili jinak řečeno, samotné vojenské výkony už nehrají tak důležitou roli jako v předchozích válkách: „Konečný

---

⁷⁴ Neal, A. C. (ed.): *Introduction to War Economics by Brown University Economists*, Chicago 1942; cit dle Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 82.

výsledek táhlé zákopové války moderních disciplinovaných armád je v mnohem menší míře závislý na rozmarech náhody.”⁷⁵

Jiný autor⁷⁶ se zabírá **hospodářskou válkou**, kterou chápe jako část strategie totální války, označující činnost, která oslabuje hospodářský systém protivníka tím, že mu stěžuje přístup k dodávkám surovin, potravin a dalších důležitých statků; současně zahrnuje protiopatření proti stejné činnosti (hospodářské válce) protivníka. Hospodářská válka je tudíž komplex hospodářských činností a vojenských akcí, jež jsou zaměřeny na válečný potenciál protivníka. Hospodářská válka může mít mnoho forem: námořní blokáda, bojkot protivníka, finanční restriktce, preventivní nákupy, nálety na průmyslová centra, odbojové hnutí, etc.

John Maynard Keynes (1883-1946)

Zaujímá mezi ekonomy, kteří se zabírají válečnou ekonomikou, zvláštní místo, neboť nebyl jen teoretikem, ale i praktikem.⁷⁷ Keynes patří mezi největší kritiky hospodářského liberalismu.

Zdůrazňuje totálnost války do té míry, že dle něj **jedním aspektem válečného stroje jsou bojující síly, druhým aspektem je ekonomika;** bojující nebojují jen proti sobě, ale i proti ekonomikám v týlu s takovým úsilím, které je pro společnost někdy větší, než s jakým fyzicky útočí na sebe.

---

⁷⁵ Cit dle Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 85. Nicméně náhoda ve válce vždycky fungovala a fungovat bude, příkladem budiž bitva u Midway, která dle názoru autora tohoto textu rozhodla o výsledku války v Tichomoří během 2SV: byla jí náhoda, která se navíc posléze realizovala během pěti minut. (Pět minut, které rozhodly válku.)

⁷⁶ Basch, A.: *The New Economic Warfare*. New York, 1941.

⁷⁷ Pokud pomíneme univerzitní kariéru, v období 1SV jí zanechal a pracoval pro britské ministerstvo financí. Jako zástupce britského ministerstva financí se účastnil Versailleské mírové konference, ale brzy na svoje místo rezignoval, neboť nesouhlasil s výší reparací a metodami jejich splácení, uvalenými dohodovými mocnostmi na Německo (v této souvislosti označil mír, který následoval po 1SV a jež byl co do své formy kodifikován ve Versailles za „Kartaginský mír“). (Následný vývoj mu dal za pravdu, Německo celkem splatilo 16% původně určené částky (tedy 21,2 mld marek ve zlatě.)) Svě námítky shrnul ve slavné knize *Ekonomické důsledky míru* (1919). Za 2SV se opět stal členem „Rady státního kancléře pokladu“ a vykonával funkci ředitele Anglické banky, prostředkoval řadu půjček USA Velké Británii, etc. Jeho hlavní dílo *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (1936).

V období války, tudíž v období hospodářské mobilizace, nutně musí dojít ke zvýšení státního rozpočtu země a dočasnému (po dobu války) navýšení všeobecné prosperity, což vysvětluje následujícím způsobem: vzrůst vládní poptávky po zboží a službách vede k tomu, že zaměstnavatelé investují do nové výroby, čímž zvyšují poptávku v každém následujícím okruhu výdajů, což pokračuje až do dosažení stavu plné zaměstnanosti, přičemž další pokusy o zvyšování výroby za tohoto stavu pak vedou k inflaci.

Válka znamená zvýšení státního rozpočtu a (domnělé) prosperity, protože pracující mají větší příjem, avšak nesmí při nejlepším spotřebovat víc, než předtím, protože pokud by k tomu došlo, vypukla by inflace (protože vyrábějí válečné a ne spotřební zboží).

Pokud šlo o placení nákladů války, odmítl Ricardovo řešení, totiž že by se válka měla platit zdaněním bez půjčování. Válka je totiž národním nutným snažením, nutně se na ní tím či oním způsobem musí ve svém vlastním zájmu každý jednotlivec účastnit.

Dle Keynesese existují jen dva způsoby, jak válku platit, přičemž doporučoval ten první.

Navrhoval, aby bylo uzákoněno nedobrovolné šetření („povinné spoření“, resp. „zadržovaný příjem“), které by znamenalo budoucí spotřebu, když se ekonomika vrátí do mírové podoby; realizovalo by se to formou „daňových úvěrů“, které by byly vodítkem k budoucímu bohatství. Alternativou zadržného příjmu byla v období války nedobrovolná inflace, za kterou však nikdo nemusí brát odpovědnost. Vlády sice zvyšují mzdy a zisky a zdánlivě vytvářejí iluzi prosperity, ale potichu ji redukují inflací (a zdaněním). Dle Keynesese tedy na výběr zůstávaly nedobrovolné šetření nebo nedobrovolná inflace.

D22. Druhá světová válka (2SV)

Technika

Ohromné zdokonalení zbraní z 1SV - zejména tanků a ostatních pásových vozidel, letadel, které se rozdělily na několik kategorií, děl, letadlových lodí, ponorek, torpéd, ale i pěchotních zbraní. Během války se objevily byly nové zbraně a technika: rakety (minomety, kašuše, V-1, V-2), radar, řízené střely, pancéřové pěsti, bezzáklužové kanóny, proudová letadla a celá řada dalších zbraní.

Došlo také k **podstatným změnám v oblasti strategie, taktiky a operačního umění**. Na počátku války realizovalo Německo strategii *Blitzkriegu*, která byla postavena na soustředění sil k dosažení rozhodujícího průlomu a spolupráci všech složek ozbrojených sil. Tuto strategii/taktiku si pak postupně osvojily všichni další významní účastníci konfliktu.

Strategické bombardování mělo urychlit materiální i volní opotřebování protivníka. V oblasti námořního válčení se důležitým faktorem stala ponorková válka a nejdůležitějším vojenským plavidlem přestala být bitevní loď (inkarnace původní řadové lodě), nahradily ji letadlové lodě. Lidské i materiální náklady na válku skokově nesmírně narostly. Ohromně narostly i ztráty civilního obyvatelstva. Válka byla ze strany mocností Osy (Německo, Japonsko, Itálie) vedena jako ideologická a národnostní (což se projevilo jako úmyslná a plánovitě průmyslově provozovaná genocida, v první řadě a nesmírném rozsahu Židů (holocaust), ale i ve způsobu zacházení s válečnými zajatci (Německo částečně, Japonsko), se Slovy, jinými národy (Německo, Japonsko, Itálie), apod. Použití jaderných pum na konci 2. světové války proti Japonsku (1945) ukázalo možnost řešit konečné cíle války jedním úderem (nicméně v tomto případě se jedná o jeden z „mýtů“, který obestírá 2SV); s tím souvisí i objevení se možnosti vyhlazení lidstva.

„Začala nová **revoluce ve vojenství**, která proběhla v druhé polovině 40.

a během 50. let minulého století, je spojována se vznikem **jaderných zbraní**. Jejím výsledkem bylo: (a) vznik, zdokonalování a rozšíření zbraní hromadného ničení; (b) rozvoj nosičů jaderných a termojaderných náloží - zvláště pak raket; (c) mechanizace a automatizace prostředků řízení a velení ozbrojených sil, a to včetně zpravodajských prostředků; (d) rychlá obměna generací zbraňových a řídicích systémů, a to jak strategických, tak i konvenčních."⁷⁸

Ekonomika

Válčení se stává naprosto industrializovanou věcí a záležitostí, ke které je zmobilizován výkon celé ekonomiky: hlavní nepřátelské síly pro účely vedení války mobilizovaly polovinu až dvě třetiny pracovních sil a tři čtvrtiny své celkové produkce. Obchod klesl na zlomek předválečné produkce a ve přímo zúčastněných zemích zavedeny v zásobování přiděly - Rusko, Německo, Japonsko, VB, etc. (Oproti tomu USA z války vycházejí bohatší a s vyšší životní úrovní, neboť na rozdíl od jiných zemí v nich nedošlo k poklesu výroby spotřebního zboží, naopak. Taková byla jejich ekonomická síla a výkonnost. Přiděly jsou tam jen částečné (chvíli benzín, výrobky z přírodního kaučuku, apod.)). Výroba a alokace zdrojů i produktů předmětem extenzivního plánování (v Německu bylo plánování zmatené a decentralizované, byť slovně sice zhruba v polovině válečného konfliktu vyhlásilo totální mobilizaci (totální válku), avšak de facto ji na rozdíl od většiny svých protivníků nedokázalo plně realizovat), v SSSR na základě předválečných zkušeností takové, že SSSR s menší předválečnou průmyslovou základnou vysoce během 2SV překonává Třetí říši (plus spojenci soustředění na velké série několika druhů zbraní).

---

⁷⁸ Krejčí, O.: *Válka*. Praha, Professional Publishing, 2010, str. 28.

Tabulka 4: Náklady na světové války

	1. světová válka 1914-1918	2. světová válka 1939-1945
mobilizováno	65 miliónů	105 miliónů
zabito vojáků	8 miliónů	15 miliónů
zabito civilistů	6, 6 miliónů	26-34 miliónů
hospodářské a finanční náklady	86 miliard USD	1600 miliard USD

Zdroj: Dupuy, R. Ernest, Dupuy, Trevor N.: *Vojenské dějiny*, sv. 2, Praha, Forma, 1997, str. 1101 a 1327; cit dle Krejčí, O.: *Válka*. Praha, Professional Publishing, 2010, str. 27.)

Náklady na válku byly všeobecně devastující, tedy pro vítěze i poražené, (Keynes charakterizoval situaci jednoho vítěze - Velké Británie - jako „finanční Dunkerque“)⁷⁹, ale po jejím skončení se nedostavila očekávaná krize. Válečné rozpočty se nezkrátily na předválečnou úroveň, protože vlády na základě válečných zkušeností silně i nadále zasahovaly do vývoje ekonomik (daňová kontrola vládních výdajů a neustávající spotřebitelský vzestup) a znovuzbrojení (a závody ve zbrojení) v průběhu studené války zajistily vysokou úroveň výdajů na obranu a tím i neustále narůstající úroveň společenské poptávky.

Reparace poraženého Německa byly relativně mírné a převážně se realizovaly v naturální podobě.

⁷⁹ „Chudoba přijde do našich domovů v plné míře teprve po skončení války.“ (Schumpeter, cit. dle Salerno, J. T.: *Válka a stroj na peníze*. Liberální institut, str. 4.) (Paradoxně situace vítěze (konkrétně se jedná o Velkou Británii) byla ještě dlouho po válce ekonomicky velmi špatná a důsledky války se projevovaly dlouho, oproti tomu situace Německa a Japonska se rychle zlepšovala (pochopitelně s masivní zahraniční pomocí) a další jejich výhodou bylo, že v podstatě začínaly z nulového bodu (což byla situace analogická se situací znovuvyzbrojování Německa od roku 1933, nulový bod mu umožnil vyzbrojit armádu nejmodernějšími zbraněmi).

D3. Války věku jaderné techniky

D31. Studená válka

Objevení se **jaderných zbraní (revoluce ve vojenství)** opět situaci mění - válka v případě jaderného konfliktu je založena na mírové ekonomice v tom smyslu, že čerpá jen z předběžně nahromaděných zásob - v tomto případě „moderní válka ruší sama sebe“. Jaderný konflikt v celosvětovém měřítku by nejspíš vyústil ve všeobecnou apokalypsu, která se v této souvislosti charakterizuje jako MAD.⁸⁰

A v případě jaderného konfliktu je vztah války k času radikálně nový, celek času pozbývá jako důležitou dimenzi budoucnost.

(U „tradičních“ a totálních válek čas funguje ve svém tradičním lineárním pojetí, tj. jako jednota tří tzv. časových dimenzí (minulosti, přítomnosti a budoucnosti). Minulost představují zásoby, připravenost na přechod k řízené válečné ekonomice, vybudovaná infrastruktura (zejména železnice), demografický vývoj, apod., obecně: připravenost k válce; přítomnost značí přechod k řízené válečné ekonomice, průběh mobilizace, okamžik vyhlášení války, apod.; v budoucnosti je nejdůležitější schopnost „totální mobilizace“ všech zdrojů, plynulé zásobování, apod. a výhledově po skončení konfliktu opět přechod k mírové ekonomice.

Za jaderného konfliktu velkého rozsahu se rozhodující časovou dimenzí stává minulost, tj. velikost, struktura, zásoby a připravenost jaderných zbraní; přítomnost je redukována a ponížena v pouhé automatické operace strojů (bojové algoritmy), které od určitého okamžiku pracují mimo možnost ovlivnění člověkem a jež vyústí v MAD; z tohoto úhlu pohledu je budoucnost naprosto eliminována (co do významu pro válku, ale i nejspíš

---

⁸⁰ Případný postřeh R. Jervise, totiž že „racionální strategie pro využití jaderných zbraní je *condradictio in adiecto*.“ (Cit. dle Kennedy, P.: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha, NLN, 1996, str. 609.)

lidstva). (Viz čin Petrova 26. 9. 1983.⁸¹)

Pokud jde o nosiče jaderných zbraní, u jaderných velmocí se postupně vyprofilovala tzv. jaderná triáda, která se skládá z:

mezikontinentálních balistických raket (ICBM) (jsou odpalované z pozemních základen (ale existují i mobilní rakety), letí po balistické dráze, dolet nejméně 5500 km, jedná se o rakety, které dokáží zasáhnout cíle v zemích potenciálního protivníka na jiném světadílu (ze Sibiře či z Grand Forks v Severní Dakotě je doba jejich letu přes severní pól na hlavní město druhé strany kolem půl hodiny)); jaderných ponorek (ponorky na jaderný pohon, které nesou balistické rakety (SLBM)); strategických bombardér (bombardér B-52H má dolet 15 tisíc km (při tankování za letu je rádius neomezený) a může nést různé kombinace střel s plochou dráhou letu a pum až do váhy 27,2 tuny). Tato strategická triáda je doplněna ještě další dvojicí jaderných nosičů: střelami s plochou dráhou letu (křídlaté rakety) (neletí po balistické dráze, ale kopírují za letu terén, mohou být odpalovány z různých druhů nosičů) a raketami středního doletu (IRBM) (dolet 2 500 – 5 500 km) (jejich výhodou je mobilita). Rozmístění raket středního doletu s jadernými hlavicemi na Kubě vedlo k okamžiku, kdy byl svět snad nejbližše všeobecnému jadernému konfliktu, k tzv. kubánské raketové krizi v roce 1962.

Paradoxem je, že katastrofická síla nukleárních zbraní s sebou přinesla cosi jako jejich **mírovou funkci**: čím hrozivější se jeví důsledky nukleární války (MAD), tím více jaderné zbraně fungují jako nástroj odstrašení útočníka a pomáhají udržet mírový stav. Odstrašení je funkcí síly: takovýto není založen na nemožnosti vést válku, ale naopak na možnosti ji vést.

---

⁸¹ Toho dne sovětské počítače (systém včasného varování) chybně vyhodnotily situaci tak, že Američané zaútočili jadernou raketou. Petrov (v tom okamžiku ve službě jako zástupce pro bojové algoritmy v nervovém centru sovětského systému včasného varování) však uposlechl svého instinktu a prohlásil to za falešný poplach (posléze se ukázalo, že jde o chybu systému), namísto aby reagoval jak měl, totiž uvedl systém do chodu, aby více či méně automaticky odpověděl jaderným úderem. Bližší viz Morris, I.: *K čemu je dobrá válka? (Konflikty a pokrok civilizace)*. Praha, Argo/Dokořán, 2017, str. 7-9.

Za studené války se svět rozdělil na dvě zájmové skupiny, které jsou vnějšně ve vojenské oblasti prezentovány především dvojicí mezinárodních vojenských paktů.

Varšavskou smlouvou - tato „Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci“ vznikla v roce 1955 a zahrnovala Albánii (do r. 1968), Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německou demokratickou republiku (od r. 1956), Polsko, Rumunsko a Sovětský svaz (tj. v době největší extenze 8 států; její existence skončila v roce 1991).

Severoatlantický pakt (North Atlantic treaty Organization, NATO, vznikla v roce 1949) jejími zakládajícími členy byly USA, Velká Británie, Francie (posléze se z činnosti organizace v době míru stáhla), Kanada, Portugalsko, Itálie, Norsko, Dánsko, Belgie, Lucembursko, Nizozemsko a Island, v r. 1952 se připojily Řecko a Turecko, v r. 1955 Západní Německo, 1982 Španělsko, 1999 Česko, Maďarsko, Polsko, 2004 Litva, Lotyšsko, Estonsko, Rumunsko, Bulharsko, Slovinsko, Slovensko, 2009 Chorvatsko, Albánie, 2017 Černá Hora (nyní 28 států).⁸²

Dochází ke vzniku tzv. **bipolárního světa**.

Mezi oběma uskupeními naštěstí nikdy nevypukl jaderný konflikt, avšak konflikty mezi Východem a Západem se realizovaly řadou tzv. **zástupných válek**, ve kterých obě strany (nebo jedna strana) podporují určitý stát v boji proti jiné velmoci nebo opět jí podporovaný stát (korejská válka, vietnamská konflikt, sovětská invaze do Afghánistánu, etc.). V nich se projevovala americká „strategie zadržování“, resp. teorie „dominového efektu“, jež byly namířeny proti sovětské rozpínavosti.

Charakteristické je, že čím dál tím více se svět blížil k 90. letům 20. stol., tím více docházelo k oslabování bipolarity ve prospěch **multipolarity**, zejména kvůli vzrůstajícímu významu a vlivu zemí tzv.

---

⁸² USA se posléze „zavázaly“ k ochraně celé západní polokoule. Vznikají nové vojenské pakty, jež tuto situaci formalizují: ANZUS (Austrálie, Nový Zéland, USA), SEATO (Austrálie, Nový Zéland, USA, Velká Británie, Francie, Filipíny, Pákistán a Thajsko) a CENTO (Velká Británie, Pákistán, Turecko, Irán, Irák). A byla podepsána ještě řada dvoustranných smluv o obraně.

„Třetího světa“, tj. zemí rozvojových.

Na konci tohoto období dochází k nové **revoluci ve vojenství**, která je dána soustavným cyklem **technologických inovací** a přechodem na **3CI (4CI)**.

Situace po skončení studené války (Postkonfrontační období)

S koncem studené války bylo pro nové bezpečnostní prostředí charakteristické: 1) 40% konfliktů a válek ve světě, 70% snížení mezinárodních krizí; 2) pokles průměrného počtu lidí zabitých v jedné válce (začátek 50. let 20. stol. – 38 000; 2002 – 600) (long term decline in battle-deaths, LTDBD); 3) pokles počtu periferních válek; 4) nárůst odmítavého vztahu k válce (waraverse sentiment); 5) pokles ekonomické užitečnosti války; 6) přesun k „konfliktu nízké intenzity (LIC – Low Intensity Conflict). Situace se optimisticky jevila tak, že dojde ke snižování nebezpečí vypuknutí válek. K čemuž nedošlo a navíc se objevily nové podoby válečných konfliktů, které se vyznačují doposud neznámými charakteristickými rysy, jež v první řadě vedou k tomu, že charakteristiky války a od ní odvozené rysy se rozšiřují do té míry, že se týkají sfér, které byly doposud považovány za oblasti, jež nemají s válkou nic společného. Což znamená opět silnější prorůstání válečného a mírového stavu do sebe, tzn. mír na sebe bere podobu skryté války. „Nejednalo se ani tak o posun od neomezené k limitované válce, jako spíš o přepracování toho, co Clausewitz nazýval ‚mluvou války‘. [...] Takové konflikty smazávají tradiční rozdíl mezi válkou a mírem a přelom jedenadvacátého století měl směřovat k vymazání státu jako takového.“⁸³

---

⁸³ Townshend, Ch. (ed.): *Historie moderní války*. Praha, MF, 2007, str. 32.

D32. Postmoderní války

(Jakýkoliv popis stávajícího stavu (resp. období po 11. 9. 2001) je spjat s **globalizací** (odtud také třeba termín globální terorismus), byť tento proces začíná už po skončení 2. SV.

Globalizace představuje celkově **nový rámec politických, ekonomických a tím i bezpečnostních vztahů**.

Globalizace má několik základních charakteristických rysů (které se plně prosadily se plně až po roce 1990): - ekonomická otevřenost (volný pohyb kapitálu, zboží, služeb a lidí); - politická průhlednost; - celosvětová, globální kultura; - integrace národních ekonomik; - nárůst vlivu nadnárodních organizací.⁸⁴

Globalizace je (u nás) chápána většinou kladně, ale globálně je globalizace problematická. Bauman hovoří o „časoprostorové kompresi“, která je charakteristická absencí předpokládané jednoty účinků; účinky rozdělují i spojují, resp. rozdělování se děje prostřednictvím spojování. Dle něj je globalizace především procesem osamostatňování, diferencování součástí jednoty prostřednictvím ustavování jí samé, čili důraz je kladen na vztah, ale ne na to na něm, co sjednocuje, ale co rozděluje. Vztah už nemá podobu difference (není už diferující), ale diferenciace.

Vojenská dimenze - celosvětový zbrojní trh (předtím rozdělení dle stran studené války; nyní viz třeba Indie), šíření a snadná přístupnost ZHN, nadnárodní vojenská spolupráce, snaha o celosvětové vojenské uspořádání, dvojjakost (viz).

Dle Baumana globalizace produkuje dvojice protikladných procesů: - lokalizace vs. globalizace (co je pro jednoho globalizace, je pro druhého lokalizace, a naopak), což vede k degradaci a vyloučení těch, kteří jsou natrvalo lokalizováni

---

⁸⁴ Nejvíce diskutovaný je poslední rys, hovoří se o pokřivené světové politice (distorted global politics), jež je charakterizována jako dvojitý demokratický deficit: 1) nedostatečný vliv demokraticky zvolených vlád vzhledem k moci transnacionálních uskupení (nadnárodní společnosti, EU); 2) posilování vlivu „elit“ (různých úrovní) na úkor mnohem početnějšího zbytku celosvětového společenství.

(vítězové vs. poražení (winner vs. loser); Bauman zdůrazňuje polarizační charakter globalizace: „Centra tvorby významů a hodnot jsou dnes exteritoriální a jsou osvobozena od lokálních omezení, což však neplatí o lidské situaci, kterou mají takové hodnoty a významy formovat a naplňovat smyslem.“⁸⁵ Zde se také objevuje možnost válek (terorismu, různých typů konfliktů, viz dále): ti, kteří jsou lokalizováni, se ocitají v pozici poražených a mohou se tak snadněji vyprofilovat jako vyzyvatelé, resp. revizionistické státy (skupiny, národy, národnosti, etc.).)

Současný stav

Nyní nejspíš dvojjaký úkol (hlavních) ozbrojených sil: válka proti terorismu (resp. LIC) a příprava na nově se objevivší nebezpečí globálního konfliktu, vyplvajících z restrukturace světa (opětný nárůst Ruska, zřejmě nástup nového hegemonu - Číny).

Pro stávající svět je charakteristická multipolarita, ale v rámci ní se většinou hovoří o pěti centrech současného světa: USA, Rusku, Číně, Evropském hospodářském společenství a Japonsku. K nim nejspíš přibude v brzké době (pokud se tak již nestalo) Indie. Ukazuje se, že minimálně Čína je v pozici světového vyzyvatele (pokud revizionistických mocností není z uvedených center více) dosavadnímu *pax americana*.

Vlády (státy) minimálně v případě těchto světových center (ale nejen z nich, byť pro většinu ostatních představují některé (či všechny) z níže popsanych úkolů nedosažitelná cíl) mají před sebou trojjediný úkol: musí vojenskými (či jinými) prostředky zabezpečit své národní zájmy; zajistit naplňování společenských a ekonomických potřeb svých občanů; postarat se o setrvalý ekonomický růst. Netřeba dodávat, že jednotlivé úkoly mohou být (či jsou) vzájemně protikladné.

---

⁸⁵ Bauman, Z.: *Globalizace*. Praha, Mladá fronta, 2000, str. 9.

V současnosti existují a jsou možné **tyto typy válečných konfliktů**, přičemž jednotlivé podoby mohou splývat, vzájemně přecházet jedny v druhé, etc.:

1. Konvenční válka (Irán/Irák, Pouštní bouře,...);
2. Konflikt nízké intenzity (Afghánistán, Jugoslávie), resp. Asymetrická válka;
3. Válka s terorismem (IS, terorismus ve vyspělých zemích; nejasné hranice s 2.), resp. terorismus;
4. Stále trvá možnost jaderného konfliktu (Jomkipur, Indie/Pákistán, Severní Korea);
5. Hybridní (integrální) válka. Může být vedena rozličnými formami (kombinace výše zmíněných, hospodářská válka, informační válka, etc.; viz dále);
6. Postapokalyptická válka. Může být vedena různými prostředky a v zásadě se může jednat o směsici všech možných předchozích typů válek, nicméně vzhledem k tomu, co je její příčinou, bude přiblížením se starším formám války. Její příčinou by mohlo být (byť i nechtěné) systémové zhroucení civilizace, čímž máme na mysli např. následky velkého elektromagnetického pulsu (zničení elektroniky), kolaps globalizace, oil peak, globální pandemie, nedostatek vody, selhání internetu, apod.)⁸⁶ Následné války by pak nejspíš nebyly vedeny nejmodernějšími generacemi zbraní, ale z tohoto úhlu pohledu starými, možná prastarými.⁸⁷

Shrnutí vývoje vzhledem k současnému stavu⁸⁸

Pro „zlatou éru“ moderního válčení, která chronologicky předchází tomu,

---

⁸⁶ Casti takové možnosti nazývá „události X“, viz Casti, J.: *Události X. Možné scénáře kolapsu dnešního složitého světa*. Praha, Management Press, 2012.

⁸⁷ V beletrii představuje přesné vyličení této situace Forstchen, W. R.: *Vteřinu poté*. Praha, Knižní klub, 2012; popř. Ballard, J. G.: *Hello, Ameriko!* Praha, Plus, 2010; Forstchen, W. R.: *Rok poté*. Praha, Laser, 2018; k tomuto a podobným tématům existuje řada „katastrofických“ filmů.

⁸⁸ V této části vycházíme z brilantního shrnutí stávajícího stavu in Šedivý, J: *Válka: rámec pro analýzu*, který doplňujeme našimi poznámkami.

co se někdy nazývá postmoderním konfliktem (a zahrnuje období tzv. postvestfálské až do 1. války v Zálivu (1991) jsou charakteristické následující rysy.

Vestfálským mírem (1648) byly určeny: základní atributy národního státu (vzájemně respektovaná autonomie a právní suverenita, teritoriální svrchovanost, legitimita formy vlády a právo panovníka určovat konfesní identitu svých poddaných („Cuius regio, eius religio“ - „Čí země, toho náboženství (víra)“). Stát představuje legitimní subjekt mezinárodního práva a je vlastníkem práva užívat diplomacie a války jako nástrojů své zahraniční politiky; a nejen navenek, panovník a stát mají také monopol na výkon výkonu legitimního a organizovaného násilí na území své suverenity. K tomuto účelu také tato legitimní síla vyčleňuje určitou skupinu odborníků, kteří mají právo nosit a používat zbraně (armáda a policie).

K vyhlášení a ukončení války musí být splněny určité formální náležitosti mezinárodního práva její průběh byl regulován normativními omezeními (jež vycházejí z filosoficky založeného pojmání spravedlivé, resp. oprávněné, války). Válka byla záležitostí organizovanou státem, bojovali v ní pravidelné armády speciálně vycvičených odborníků. Metody nepravidelné války (partyzánský boj) bylo považováno za odchylku. Až do první světové války (jako první totální, absolutní války) byly války omezené, nekombatanti se jí neúčastnili a byli do větší či menší míry ušetřeni přímých dopadů války.

Pozvolný odklon od principů tohoto „zlatého věku“ moderních válek přichází na začátku 20. stol. Oba dva světové konflikty byly válkami totálními, které jsou v prvé řadě charakteristické tím, že legitimním cílem válečného úsilí se stávají nekombatanti, resp. legitimním

vojenským cílem se stává veškerá schopnost každé společnosti vést válku.

Období studené války (1948–1989) znamenalo pro Evropu bezprecedentní období mírové stability, jež byla udržována rovnováhou mezi dvěma vojensko-politickými bloky, resp. stále přítomnou možností vzájemného zaručeného zničení (MAD) v globálním jaderném konfliktu. (Jak to vyjádřil R. Aron: „Mír nemožný, válka nepravděpodobná“.) Konflikty mezi bloky se realizovaly tzv. „zástupnými válkami“, ve kterých proti sobě bojovaly tzv. „klientské státy“ jednotlivých bloků, popř. státy bloků s klientskými státy. Zásadní zlom nastal až s koncem studené války a s rozpadem dosavadního systému, který za jejího období fungoval. Za poslední válku v moderním slova smyslu je považována 1. válka v Perském zálivu.

Pokud jde o války konce 20. století a začátku 21. století, lze u nich vytknout několik charakteristických rysů. Z hlediska typizace ozbrojených konfliktů a jim odpovídajících kritérií, lze je charakterizovat následujícím způsobem: z hlediska prostoru se jednalo většinou o války lokální a omezené; z hlediska času o války vleklé; z hlediska intenzity o války typu konfliktu nízké intenzity; z hlediska metody a motivu je nelze jednoznačně klasifikovat, nicméně pokud jde o metody, většinou se jedná o války nepravděpodobné. Většinou se nejedná se o války mezistátní a podíl obětí ztrát nekombatantů v nich dosahuje asi 90%. Což znamená, že se jedná většinou o konflikty vnitrostátní, o konflikty typu občanských válek, které se často odehrávají na území tzv. zhroucených států, čili států, jež nejsou schopny na svém území zaručit výkon základních funkcí, tj. suverenity, vymáhání práva a výkony legitimního násilí uvnitř svého státního území i popř. navenek státu. (Plus další charakteristické rysy asymetrických a hybridních válek a LIC v „okrajových“ válkách.)

Pokud jde o nebezpečí válek mezi vyspělými státními útvary, tedy válek, které se kryjí s obdobím míru, plíživých a nevyhlášených válek (tzn. situace, ve které se nacházíme a je součástí naší běžné každodenní situace, aniž si to třeba explicitně uvědomujeme), na tyto snad lze aplikovat a zobecnit rysy, kterými Řehka popisuje stávající charakter válčení nové generace (hybridních válek), který používá vůči světu ruská federace. Za hlavní trendy rozvoje ruských (a znovu, obecněji, nejen ruských) vojenských schopností jsou považovány následující posuny⁸⁹:

- od přímého ničení k přímému vlivu;
- od přímého vyhlazení protivníka k jeho vnitřnímu rozkladu;
- od války zbraní a technologie k válce kultury;
- od války konvenčních sil ke speciálně připraveným silám a komerčním nepravidelným uskupením;
- od tradičního (3D) bojiště k informačnímu a psychologickému válčení a válce vnímání;
- od přímého střetu k bezkontaktní válce;
- od povrchní a oddělené války k totální válce zahrnující vnitřní prostor a zázemí protivníka;
- od války ve fyzickém prostředí k válce v lidském vědomí a v kybernetickém prostoru;
- od symetrického k asymetrickému vedení války prostřednictvím souhry politických, ekonomických, informačních, technologických a ekologických kampaní;
- od války ve vymezeném časovém období ke stavu permanentní války jako přirozeného stavu fungování státu.

---

⁸⁹ Řehka, K.: *Informační válka*. Praha, Academia, 2017, str. 186.

Důležité je, že válka pozměňuje svůj charakter v tom smyslu, že se (a) začíná jednat o „klasické“ konflikty mezi státními celky, leč prováděné neklasickými prostředky (asymetrické války, terorismus, konflikty nízké intenzity, využívání terorismu, hybridní války se vším, co je jim imanentní; (b) a současně se hlavní krize odehrávají uvnitř státních útvarů, jejich charakteristickými rysy je naprostá anarchie a bezvládní, chaos, války všech proti všem, etnické čistky teroristické metody. Vedou je skupiny (určené etnicky, kmenově, nábožensky, místně, apod.), místní „vládci“ (často připomínající středověké loupeživé rytíře (war lords)) či rozličné paramilitární skupiny a často jsou spojeny s kriminální činností. (Někdy se v souvislosti s tímto druhým typem války hovoří o „privatizovaných“, „neformálních“ či „degenerovaných“ válkách.)

Vyvlastnění války od společnosti státem je opětovně zprivatizováno, což může naznačovat návrat ke stavu Hobbesovské války všech proti všem.

Ekonomika/ekonomie a válka

Od 2SV se postupně konstituoval „obor“ válečné ekonomie či ekonomiky války v rámci ekonomických věd jako samostatná ekonomická vědní disciplína⁹⁰ a to pod různými označeními, které vždy do jisté míry odrážejí oblasti či charakteristiky předmětu, na které je kladen důraz: válečná ekonomika, ekonomika obrany, vojenská ekonomie, vojenská ekonomika, ekonomika bezpečnosti státu, ekonomika národní bezpečnosti, politická ekonomie obrany, sektor bezpečnosti, v analýzách OSN se

---

⁹⁰ A ruku v ruce s tímto procesem kráčí její příslušná specializace. Pokud jde o literaturu, za nejrepresentativnější je považováno Hitch, Ch., McKean, R. N.: *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. Cambridge, 1960. (Mnoho aktualizovaných vydání, poslední rok 2013.) a *Handbook of Defense Economics*. New York, 1995; popř. Lincoln, G. A. et al: *Economics of National Security*. New York, 1954; popř. Clark, J. J.: *The New Economics of National Defense*. New York, 1966. (I tyto všechny vyšly v několika aktualizovaných vydáních.)

důsledně používá termín „vojenský sektor“⁹¹.

Postupně se, dle našeho názoru, formovalo několik nejdůležitějších problémových okruhů, kterými se ekonomika války zabírá:

A. Velikost výdajů v době míru (aby byla zabezpečena potřeba obrany, resp. dostatečná míra odstrašení; jedná se o určení hranice rozumné míry zbrojení, která by neměla způsobit další kola zbrojení);

B. Z čeho a jak platit výdaje na A.;

C. Z čeho a jak platit výdaje v době války;

D. Přejechod z mírové ekonomiky na válečnou (viz Appeasement; 1930-38 nárůst vojenských výdajů: Itálie 1krát, USA 1,6, Fr. 1,8, Velká Británie 3,6, SSSR 7,5, Japonsko 8, Německo 44krát));

E. Přejechod na mírovou ekonomiku;

F. Strategické rozhodnutí, jestli půjde o lokální válku, „policejní akci“, konvenční, etc. (války prohrávají strategie, ne taktika, viz Vietnam);

G. Fungování hospodářství v době války (vliv hospodářské války);

H. Je válečná ekonomika prorůstový faktor? (Jedná se sice o důležitý teoretický problém ekonomie, ale pokud se týká problémů A.-G., jde o záležitost povýtce politickou, tudíž i o problém výsostně praxe.)⁹²

---

⁹¹ Postupně, v rámci specializace v jiných vědních disciplínách vznikají nové vědní obory, které se taktéž věnují problematice války: vojenská sociologie, výzkum míru a konfliktů, výzkum agrese v sociální psychologii, politická sociologie, etc.

⁹² V reprezentativní publikaci *Handbook of Defense Economics* je vyjmenován širší okruh problémů, kterými se ve vyspělých zemích tento obor zabírá nebo se jich úzce dotýká. Jsou jimi: - odstrašování, zamezování vzniku války, zahájení a ukončení války; - strategické interakce, závody ve zbrojení, kontrola zbrojení; - alianční uskupení, alokace zdrojů a chování; - obranné makroekonomické interakce v době války, míru, odzbrojení a konverze; - porovnání řízeného a tržního hospodářství z hlediska zdrojů pro obranu; - mobilizace, poválečná obnova; - optimalizace a efektivita v úrovni a složení sil; využívání kapitálu pracovních sil: živá síla, branná povinnost a dobrovolnost; - vojenská připravenost, strategické materiály a polita obranného průmyslu; - analýza dodavatelských, akvizičních a obranných kontraktů; - obchodní závislost, kontrola exportu, obchodní sankce a hospodářský boj; - zahraniční pomoc, rozvojové ekonomiky a obrana v zemích třetího světa; - válečné hospodářství a hospodářská mobilizace; - vliv vojenských výdajů na makroekonomický a mikroekonomický vývoj. (*Handbook of Defense Economics*. New York, 1995, str. 15, cit dle Krč, N.: *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, MO ČR, 2001, str. 111.) Studium toho, jak zajistit a řídit vojenské síly, se většinou děje z hlediska zorného úhlu pohledu mainstreamu ekonomických věd, tzn. otázka zní: jak je zajistit a řídit efektivně v podmínkách omezených ekonomických zdrojů.

Termojaderný konflikt vylučuje C., D., E., G.

Nicméně v zásadě dvě kardinální otázky: A. a H.

Válka je závislá na ekonomice do té míry, že čím dál tím více o výsledku války rozhoduje ekonomická síla, pokud budeme za ekonomické faktory

považovat lidské zdroje, průmyslovou kapacitu, dopravní kapacitu, energetické a surovinové zdroje, spolupůsobí pochopitelně i jiné faktory:

- zejména počet obyvatel (pro války až do 19. stol., resp. 20. stol. určující, leč od vzniku jaderných zbraní je v první řadě určující technika);
- zeměpisná poloha;
- mezinárodní poměr sil;
- charakter zřízení;
- diplomatické a politické schopnosti;
- morální stav obyvatelstva a jeho proměny.

Pro vyjádření souhrnu sil, které jsou použitelné k vedení války v míru i za války samotné, se nejčastěji používá termínu **válečně ekonomický potenciál**.

Ten je však determinován **pružností** ekonomiky, tj. schopností převést mírovou ekonomiku na válečnou. Ekonomická potenciální síla se tudíž nemusí rovnat faktické síle.

(Válečný) ekonomický potenciál je navíc vždycky **relativní**, tzn. není důležitá jeho velikost jako taková, ale jeho velikost ve srovnání s potenciálními protivníky.⁹³ Což ale neznamená, že relativní ekonomická a vojenská síla rostou a upadají paralelně, jedná se o vztah korelace,

---

⁹³ Už merkantilista von Hornigk uvedl, že „síla a bohatství národa dnes nezávisí na hojnosti nebo zabezpečení jeho moci a bohatství, ale v zásadě a tom, zda jeho sousedé toho mají více, nebo méně než on.“ (Cit dle Kennedy, P.: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha, NLN, 1996, str. 15.

ne kauzality, nehledě na to, že oboustranně se mohou posuny projevovat se značným zpožděním.

(Válečný) ekonomický potenciál je v čase **proměnný**.⁹⁴

Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že **válečně ekonomický potenciál se nemusí rovnat faktické válečně ekonomické síle** a že ekonomická síla se nemusí automaticky rovnat vojenské síle: „... vojenský potenciál nelze ztotožňovat s vojenskou silou. Ekonomický obr může z důvodů politické kultury nebo bezpečnosti v daných zeměpisných podmínkách raději zaujmout postavení vojenského trpaslíka, zatímco stát bez významných ekonomických zdrojů může zorganizovat svou společnost tak, že se stane obávanou vojenských mocností. Výjimky z této zjednodušující rovnice ‚ekonomická síla = vojenská síla‘ existují v tomto období stejně jako v jiných...“⁹⁵ To se však netýká celé historie válek – až cca do zač. 19. stol. válka závislá na předem nahromaděných zásobách (resp. „válka se živí sama“) z čehož vyplývá i relativní krátkodobost válek, teprve 19. st. doplňování z průběžné výroby – válečná ekonomika tedy nehraje předtím tak velkou roli.

Teprve s moderními válkami vliv **ekonomické síly** vzrůstá, až do té míry, že počínaje 1SV se stává rozhodujícím faktorem⁹⁶, zde už hrají hlavní

---

⁹⁴ Byť to zní poněkud merkantilisticky, bohatství je nutné k zajištění vojenské síly a ta zase k zajištění bohatství, avšak v jejich vztahu jde o míru. Pokud se velká část státních prostředků vydá na vojenské účely a ne na tvorbu bohatství, dojde zpravidla po delším časovém období k oslabení moci národa, a tím i jeho vojenské moci a síly. Jde tudíž o udržení rovnováhy mezi materiálními zdroji a vojenskou silou.

⁹⁵ Kennedy, P.: *Vzestup a pád velmocí. Ekonomické proměny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Praha, NLN, 1996, str. 247. Příkladem může být viktoriánská éra Velké Británie, kdy byla tato země na svém vrcholu a zaujímala pozici světového hegemonu (*pax britannica*). Kolem roku 1860 produkovala země 53% světové výroby železa, těžila 50% uhlí, zpracovávala skoro polovinu světové produkce bavlny, podílela se 1/5 na světovém obchodu, 2/5 na světovém obchodu s průmyslovým zbožím, pod britskou vlajkou plula 1/3 světového obchodního loďstva. Oproti tomu o pár roků později vydávala na ozbrojené síly 2-3% HDP, přičemž její HDP činil kolem 1 mld liber. „Podobně jako síla ekonomiky Spojených států třeba počátkem dvacátých let našeho století se ani silné postavení britské ekonomiky ve světě nepromítlo do bojové síly země.“ (Tamtéž, str. 195. Blíže k tomuto vztahu viz tamtéž, str. 192-201.)

⁹⁶ „Moderní vedení války je velký průmyslový podnik. Principy vědeckého organizování aplikované na výrobu v průběhu průmyslové revoluce se rozšířily do větší části světa a ovlivnily techniku války. Lidé bojují se stroji; a síla jejich zbraní závisí z velké části na množství, účinnosti, rychlé mobilizaci, mudrém hospodaření se svými finančními zdroji. Proto není důležitější otázka než otázka hospodářské politiky – není důležitější zbraně než průmysl, obchod a

roli

- hospodářská příprava na válku (nejen hromadění příslušných zásob, ale i příprava bojiště - komunikace (železnice), zajištění materiálních a finančních zdrojů, potenciální příprava na válečnou ekonomiku);
- hospodářská mobilizace - samotné převedení ekonomiky na válečnou ekonomiku, hospodářství; přestavba celého ekonomického života pro potřeby války;
- válečné hospodářství - plynulé a masové zásobování (bojující fronta/domácí fronta).

Základní role ekonomiky, protože válku už nelze vést z nahromaděných zásob a průběžné mírové zbrojní výroby - kvalitativně nová role ekonomiky.

Což se ale týká konvenčního konfliktu!

Totální válka - devastace ekonomiky (proti ekonomickým důvodům vedení války; implicitně i proti Clausewitzovi), zejména se to týká snížení zásoby kapitálu, protože dochází k vertikálnímu posunu (ze zdrojů dlouhodobé spotřeby (obnova infrastruktury, strojů, etc.) k okamžité spotřebě); podobně i horizontální posun (realokace spotřeby, etc.)

Čtyři způsoby, jak při moderních totálních dlouhodobých válkách mohou vlády financovat válku⁹⁷:

- 1) daňový systém;
- 2) výpůjčky od veřejnosti (válečné dluhopisy);
- 3) inflace;
- (4) donucovací praktiky (konfiskace materiálových zdrojů, „verbování“ pracovní síly, etc.)

Problém: 1,2,4 - mají bezprostřední vliv na veřejnost a tím i její

---

finance.“ (Dubin, E. F.: London, 1939, str. 26; cit. dle Dufala, V.: *Vojenskoekonomické vztahy*. Košice, Katedra společenských věd VVLŠ Košice, 1992, str. 26.)

„Jestliže ve staré strategii, která, jak jsem řekl, je naukou o válčení států, otázky vojenské obsadily 80% materie, je to v moderní strategii skoro obráceně. Složka, kterou bychom nazvali civilní, je mnohem mohutnější než vojenská.“ (Obrana státu. Praha, 1937, str. 57.)

⁹⁷ Salerno, J. T.: *Válka a stroj na peníze*. Liberální institut, str. 4.

ochotu podporovat válečné úsilí; proto vlády dávají většinou přednost hlavně 3.

Pokud jde o samotnou válečnou ekonomiku, je charakteristické, že snadněji na ni přecházely direktivně řízené ekonomiky (socialistické ekonomiky), protože tyto už v rámci běžného mírového fungování v sobě obsahovaly rysy, charakteristické pro válečnou ekonomiku (řízení lidských zdrojů, přímá alokace surovin, umělé ceny, etc.); pro tradiční kapitalistické ekonomiky je to problém a válečná ekonomika pro ně představuje cosi jako „organizovaný“ kapitalismus. (Určitou výjimku představuje případ nacistického Německa, kde šlo o „fašistický kapitalismus“, tj. v případě ekonomiky (ale např. i v ideologii) o jakousi konfuzi ad hoc).

Ekonomové se většinou neshodnou, jak z hlediska ekonomické síly, resp. VEP, zabezpečit stát a národ (viz výše popsaný trojjediný úkol vlád ve vyspělých zemích), ale shodnou se více či méně na jistých premisách, pokud jde o válku a konotace války v oblasti ekonomické:

- vojenská připravenost, jakkoliv je nákladná a vede k deformacím ekonomických aktivit, je nezbytná;
- válečná ekonomika není přirozeným stavem ekonomiky a zkušenosti z ní jsou v zásadě nepřenosné na přirozenou mírovou ekonomiku;
- válka (a náklady na zbrojení) není v dlouhodobém horizontu z ekonomického hlediska produktivní;
- náklady na zbrojení neustále skokově narůstají (v roce 1914 byla cena britské bitevní lodi 2 500 000 liber, v současnosti je cena jediné fregaty kolem 120 000 000 liber).

S národním hospodářstvím těsně souvisí **vojenská logistika**⁹⁸ (historicky se používalo termínu intendance, intendatura, tuto oblast mívali na starost tzv. „ubytovatelé“), neboť se bezprostředně dotýká „obvyklých“ výstupů ekonomiky a ve většině případů je identická s produktivními výstupy mírové ekonomiky. Už výše jsme sledovali, jak její význam stále narůstá. V případě možné jaderné války se většinou omezuje na vytvoření potřebných zásob, v případě konfliktu konvenčního nejen na problematiku zásob, ale fundamentální odraz vojenské logistiky v mírové ekonomice představuje problém přechodu z mírové na válečnou ekonomiku.

Pokud jde o kapitalistickou ekonomiku, může být tento přechod problémem (viz třeba politiku appesmeantu před 2SV a tudíž jistí jiné vysvětlení Mnichovské dohody, než je u nás obvyklé); v direktivně řízených ekonomikách byl většinou připraven program (plán) přechodu na válečnou výrobu, tzn. výrobní závody (produkující např. spotřební zboží) měly svoji stínovou podobu, která umožňovala rychlý přechod na válečnou výrobu (odpovídající zásoba potřebných surovin, výrobních strojů a zařízení, kvalifikovaná pracovní síla, etc.) (Což mělo (a má) také souvislost s výpočtem velikosti vojenských výdajů, protože tyto položky státního rozpočtu nebyly započítávány do vojenských výdajů, ale do výdajů odpovídajících položek SR.)

Patnáct států s největšími vojenskými výdaji v roce 2015 (údaje v Pořadí v závorce značí změny v roce 2017) (dle Stockholm International Peace Research Institute)

---

⁹⁸ Za 1SV v roce 1918 měly americké expediční síly v předních liniích více než milion mužů (ale mnozí z nich byli kuchaři, řidiči, etc.), v týlu dalších 855 600. Za 2SV se poměr počtu bojových : nebojových vojáků odhaduje (údaje se různí) u sovětské armády na 3:1, u německé 3:2, u americké 1:5 (u ní se v současnosti jedná o poměr 1:10-12. (Ve Vietnamu v roce 1966 měla americká armáda 276 000 mužů (plus 30 000 Jihokorejců a Australanů), ale aktivních bodáků (tzn. pěšáků) 44 800, z nich pro operace mimo základny k dispozici jen 35 000.) (Odtud také výrazy, kterými označovali tyto složky bojovní vojáci: za 1SV v německé armádě „Etappenschweine“ („ulejváci, etapní svině“), ve Vietnamu „REMF“ („Rear Echelon Mother-Fucker“ - „Hajzlové z týlových oblastí“), ve válce v Zálivu pak bývali označováni za „PONTI“ („People of No Tactical Importance -) („Lidé z taktického hlediska bezvýznamní“), atd.)

Pořadí 2015	Stát	Výdaje v mld USD	Podíl na světových vojenských výdajích v %
1. (1.)	USA	596	36
2. (2.)	Čína	(215)	(13)
3. (3.)	Saúdská Arábie	87,2	5,2
4. (4.)	Rusko	66,4	4,0
5. (7.)	Velká Británie	55,5	3,3
6. (5.)	Indie	51,3	3,1
7. (6.)	Francie	50,9	3,0
8. (8.)	Japonsko	40,9	2,4
9. (9.)	Německo	39,4	2,4
10. (10.)	Jižní Korea	36,4	2,2
11. (11.)	Brazílie	24,6	1,5
12. (12.)	Itálie	23,8	1,4
13. (13.)	Austrálie	23,6	1,4
14. (Kanada)	Spojené arabské emiráty	22,8 (odhad)	1,4 (odhad)
15. (Turecko)	Izrael	16,1	1,0
Celkově za 15		1 350	81
Celkově svět		1 676	

( ) 2016

Zdroj: SIPRI 2016 (www. sipri.org)

Výdaje na obranu v České republice

2015 - 41,32 mld. Kč, což je 0,96% HDP (cca 1,68 mld USD, kurs 2015, SIPRI 1,779 mld USD).

2016 - 44,24 mld Kč, což je 1,01% HDP (3,92% SR).

2017 - 48,90 mld, což je 1,04% HDP (4,01% SR).

2018 (schválený rozpočet) 58,90 mld, což je 1,11% HDP (4,32% SR).⁹⁹

⁹⁹ Dále ke konkrétním číslům vojenského rozpočtu ve vztahu k SR a HDP:

Zajímavé srovnání s Izraelem

Počet obyvatel Izraele: 8,059 ml USD (2013); výdaje vojenské 16,1 mld USD, výdaje vojenské na 1 obyvatele: 1 998 USD;

Počet obyvatel ČR: 10,52 ml (2013); výdaje vojenské na 1 obyvatele: 165 USD; pokud by ČR měla stejné výdaje na hlavu jako Izrael, pak by její vojenské výdaje byly 20,5 mld USD.

Dále ke konkrétním číslům vojenského rozpočtu ve vztahu k SR a HDP:

www.mocr.army.cz/finance-a-zakazky/resortni-rozpocet/resortni-rozpocet-5146/

Ženy a válka

Válka je většinou chápána jako vrcholný projev rozdělení genderových rolí ve společnosti: za vrchol femininity je považováno mateřství, nicméně toto dáno implicitně, biologicky; za vrchol maskulinity je považována válka, nicméně toto dáno jako kulturní (civilizační) konstrukce.

S tím jak technologie postupně nahrazuje fyzickou sílu, pořád víc se ukazuje, že „neexistuje žádný přesvědčivý důkaz fyziologický důvod, proč by ženy měly být vyloučeny z boje.“¹⁰⁰

Důvod pro nulové zapojování žen do války nejspíš spočívá v tom, že jim nebylo doposud umožněno zapojovat se do nich přímo, ale také na druhé straně neexistuje důkaz, že by byly ženy válkou přitahovány méně než muži: „přitažlivost válčení“ je lidskou vlastností, jež není ovlivněna pohlavím. Po dlouhé historické období ženy zapojeny jen **nepřímo**, zejména ovlivňováním hodnotových měřítek a preferencí (muž nevoják není

---

www.mocr.army.cz/finance-a-zakazky/resortni-rozpocet/resortni-rozpocet-5146/

¹⁰⁰ Holmes, R.: *Obrazy války*. Praha, NLN 2011, str.

považován za „úplného“ muže; antická Sparta, matky synům: „Vrať se se štítem, nebo na něm.“), výroba pro válku (1SV, 2SV), růstem populace (jako prostředkem početního rozšiřování armád), etc.¹⁰¹

Nicméně mnohokrát se objevuje zmínka o krutosti žen, pokud mají s válkou co dočinění. V této souvislosti je známa Kiplingova rada mladému britskému vojákovvi v Indii: „Když budeš raněn a ponechán na afghánských pláních / A ženy vyjdou z úkrytu, aby rozsekaly, co zbylo / Jen otoč svou zbraň a vystřel si mozek / A zemři jako voják.“

Současnost - účast žen v bojových jednotkách i bojích.

V naší armádě v roce 2014 13,9% žen (3 210 žen), v roce 2017 cca 13% (z hlediska zastoupení žen v NATO je česká armáda na 5. místě; nyní už i 1. česká generálka), v americké armádě roku 2014 zastoupení žen 14,5% (cca 200 000). Tato čísla zahrnují profesionální vojačky. Povinná vojenská služba (pokud ve státě existuje povinná vojenská služba) u žen je výjimka, třeba Izrael.)

Účast žen v armádě umožňuje v první řadě rozvoj technologie, resp. technika, jež už nepředstavuje pouhý nástroj coby „prodloužení a znásobení síly ruky“, ale ucelený samostatný komplex - mnohé vyspělé zbraňové systémy už umožňují bojovat bez jakékoliv fyzické námahy, nehledě na to, že spousta funkcí vykonávaných v armádě se překrývá s naprosto mírovými funkcemi. (Např. vojenská logistika je v podstatě chápána jako součást „komplexního“ zásobování.)

---

¹⁰¹ Je potřeba podotknout - a ne proto, že autorem tohoto textu je muž - že k reálné emancipaci žen došlo díky tomu, co je ještě doposud považováno za povýtce mužskou záležitost, totiž válce. Předpokladem reálné emancipace je „osamostatnění se“ a „nezávislost“, jež jsou v první řadě dány materiální (finanční) samostatností a nezávislostí, které v plné míře umožnila až 2SV (i když proces začal už za 1SV), kdy ženy začaly nahrazovat (a doplňovat) muže, kteří museli narukovat do armády, ve výrobě, službách, etc., došlo tak k zásadní změně v genderových rolích.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národohospodářská fakulta VŠE v Praze

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.